

TALLINNA ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE DISSERTATSIOONID

TALLINN UNIVERSITY
DISSERTATIONS ON SOCIAL SCIENCES

41

ANU LEPPIMAN

ARGIELAMUSI

LAAGRI- JA ELAMUSPÕHINE
ARGIPÄEVADE PERETEENUS
SOTSIAALSE KOGEMUSE TOOTJANA

Analüütiline ülevaade

Tallinn 2010

TALLINNA ÜLIKOOOL
SOTSIAALTEADUSTE DISSERTATSIOONID

TALLINN UNIVERSITY
DISSERTATIONS ON SOCIAL SCIENCES

41

ANU LEPPIMAN

ARGIELAMUSI

LAAGRI- JA ELAMUSPÕHINE ARGIPÄEVADE PERETEENUS SOTSIAALSE KOGEMUSE TOOTJANA

Analüütiline ülevaade

Sotsiaaltöö Instituut, Tallinna Ülikool
Sotsiaaltöö osakond, sotsiaalteaduskond, Lapi Ülikool

Dissertatsioon on lubatud kaitsmisele teaduskraadi *Doctor Philosophiae* taotlemiseks sotsiaaltöö erialal 17. juunil 2010 Tallinna Ülikooli sotsiaalteaduste doktorinõukogu poolt.

Dissertatsioon on lubatud kaitsmisele sotsiaalteaduste doktori kraadi taotlemiseks sotsiaaltöö alal 31. märtsil 2010 Lapi Ülikooli sotsiaalteaduste teaduskonna teaduskonnanõukogu poolt.

Juhendajad: Anneli Pohjola, PhD, Lapi Ülikooli sotsiaaltöö professor
Soili Keskinen, PhD, Turu Ülikooli kasvatusteaduste professor, töö- ja organisatsioonipsühholoogia dotsent
Taimi Tulva, sotsiaalteaduste doktor, Tallinna Ülikooli sotsiaaltöö professor

Oponendid: Johanna Hurtig, PhD, Helsingi Ülikooli dotsent
Leeni Hansson, PhD, Tallinna Ülikooli vanemteadur

Kaitsmine toimub 18. juunil 2010. aastal algusega kell 12.00 Lapi Ülikooli Eeli saalis, Rovaniemi, Yliopistonkatu 8 ja 3. septembril 2010. aastal algusega kell 11.00 Tallinna Ülikooli auditooriumis T-223, Narva mnt. 25, Tallinn.

Autoriõigus: Anu Leppiman, 2010
Autoriõigus: Tallinna Ülikool, 2010

ISSN 1736-3675 (analüütiline ülevaade, online, PDF)
ISBN 978-9949-463-27-5 (analüütiline ülevaade, online, PDF)

Tallinna Ülikool
Narva mnt. 25
10120 Tallinn
www.tlu.ee

SISUKORD

DISSERTANDI TEEMAKOHASED PUBLIKATSIOONID	7
1. SISSEJUHATUS.....	9
2. UURIMUSE PEAMISED TEOREETILISED KÄSITLUSED.....	10
3. SOTSIAALSE KOGEMUSE UURIMINE	14
4. PÕHITULEMUSED.....	17
4.1. PERELAAGER SOTSIAALSETE RESSURSSIDE TOOTJANA.....	17
4.2. PERETEENUSE DISAIN	19
5. KOKKUVÕTTEKS.....	21
ABSTRACT.....	22
TIIVISTELMÄ	23
ANALÜÜTILISES ÜLEVAATES VIIDATUD KIRJANDUS	24

DISSERTANDI TEEMAKOHASED PUBLIKATSIOONID

- I. Anu Leppiman 2010. Elämyksellinen perheleirityö monikulttuurisessa ympäristössä. XII Valtakunnalliset sosiaalityön tutkimuksen päivät : *Oikeudenmukainen ja kunnioittava sosiaalityö tiukan talouden oloissa*. 18.–19.2.2010 Jyväskylän yliopisto. <<https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/yfi/oppiaineet/sto/stp2010/tyoryhmat/tr1>>
- II. Anu Leppiman 2009. Monikulttuurisuus Arkipäivät-perheleirityössä. *Moniammatillisuus sosiaalityön mahdollisuutena*. XI Valtakunnalliset Sosiaalityön tutkimuksen päivät 12.–13.2.2009 Turun yliopisto. Sosiaalipolitiikkaan laitos. Turku: Sosiaalityön tutkimuksen seura & Turun yliopisto, 15.
- III. Anu Leppiman 2008. Asiakaslähtöisyys ja asiakkaiden osallisuus Arkipäivät perheleirityössä. X Valtakunnalliset sosiaalityön tutkimuksen päivät *Sosiaalityön tiede- ja teoriaperusta*. Kuopion yliopisto 14.–15.2.2008. Sosiaalityön tutkimuksen seura; Kuopio: Kuopion yliopiston sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. <<http://www.uku.fi/sosiaalityontutkimuksenpaivat2008/Tyoryhma5.pdf>>
- IV. Anu Leppiman 2007. „I have something to say...” – Children’s Right to be Heard and Democracy in Family Camps, – Juhani Hytönen (Ed.) *Education for Democracy as a Part of Education for Sustainable Development*. 4th International Journal of Teacher Education and Training Conference: Post Conference-Book. University of Helsinki Research Report 287. Helsinki: Helsinki University Press/Yliopistopaino, 351–365.
- V. Anu Leppiman 2007. Arkipäivät perheleiri – Perheille tarjottu palvelu. IX Valtakunnalliset sosiaalityön tutkimuksen päivät 2007 *Sosiaalityön tulevaisuuden suunta*. 15.–16.2.2007 Lapin yliopisto. Lapsi- ja nuorisosiaalityön tulevaisuuden kysymykset. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 16–17.
- VI. Anu Leppiman, Taavi Leppiman 2007. Laste õigused – laste kogemustena perelaagrist. – Aleksander Pulver (koost.) *Interdistsiplinaarsus sotsiaalteadustes I*. Eesti sotsiaalteaduste VI aastakonverents 4.–5. november 2005 Tallinna Ülikoolis. Artiklite kogumik. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 127–140.
- VII. Anu Leppiman 2006. Genderspecific Socialisation: Experiences with Research methods in Estonia and Finland. – Annegret Bergmann & Uta Klein (toim.) *Von Partnern lernen – Zukunft der Städte und Geschlechtergerechtigkeit*. Dokumentation des Internationalen Städteforums vom 18. bis 20 Juni 2005 in Kiel. Colloquium: Gender and Gender Equality in teaching, research and students works: An exchange of projects. Kiel: Rathausdruckerei, 53–54.
- VIII. Anu Leppiman, Sirkka Puustinen-Niemelä 2006. *Moniammatillisen perhetyön oppiminen ja opettaminen*. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 4/2006, Kuopio: Kopijyvä.
- IX. Anu Leppiman 2006. Oppimaan opettaminen – oppimisen iloa ja hämmennystä. – Heleena Lehtonen (toim.) *Oppijan kasvun tukeminen*. Hämeenlinna: Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos, 93–106.
- X. Anu Leppiman, Sirkka Puustinen-Niemelä 2006. Joy of learning in project work: Sustaining the learner and the teacher – Anita Pipere (Ed.) *Education and Sustainable Development: First Steps Toward Changes* Volume 1, 2006. Journal of Teacher Education and Training. Baltic and Black Sea Circle Consortium, Institute of Sustainable Education, Daugavpils University, Daugavpils: Saule 101–118.
- XI. Olga Bourkova, Anu Leppiman, Franz Prüb 2005. Soziale Arbeit in Ländern Mittel- und Osteuropas. – W.Thole & P.Cloos & F.Ortmann & V.Strutwolf (Hrsg.) *Soziale Arbeit im öffentlichen Raum*. Soziale Gerechtigkeit in der Gestaltung des Sozialen. DVD 4.4 Soziale arbeit im internationalen Raum. Die DVD- Inhalt, 247. Berlin: VS Verlag Für Sozialwissenschaften.
- XII. Anu Leppiman & Sirkka Puustinen-Niemelä 2005. The wonders and joys of learning in Multi-Cultural Project „Weekdays”. – Detlev Lindau-Bank & Klaus-Dieter Scheer (Ed.) *Holistic education: Sustainable Development, Culture and Education*. Conference Guide. University of Vechta. Vechta: VVSWF – Vechtaer Verlag für Studium, Wissenschaft und Forschung, 8. Proceeding-CD, 30–51.
- XIII. Anu Leppiman & Sirkka Puustinen-Niemelä 2005. Monikulttuurisen Arkipäivät-perhetyöprojektin hallinta oppimassa muuttuvassa Virossa. – T. Tulva (toim.) *Lapsen kasvuympäristö ja sosiaaliset taidot*. OKKA-säätiön julkaisuja. Helsinki: Saarijärven Offset Oy, 101–113.

- XIV. Anu Leppiman 2005. Ülevaade Lastekaitse Liidu ja Pedagoogikaülikooli ühisprojektist "Argipäevad". – M.Ratnik (koost.) *Peretöö Lastekaitse Liidus*. Tallinn: Eesti Lastekaitse Liit.
- XV. Anu Leppiman & Sirkka Puustinen-Niemelä 2005. Tööturule kogemuse kaudu õppides. – *Eesti Euroopas: Uued väljakutsed sotsiaalteadlastele*. Inimkapital ja sotsiaalne kapital globaliseerivas maailmas. Annotatsioonikogumik. Eesti Sotsiaalteaduste V aastakonverents 12.–13. november 2004 Tartu: Tartu Ülikool, 29–30. *Estonian Social Science: ONLINE* 2005, nr.3. <www.sotsioloogia.ee/esso3/2/anu_leppiman.htm>
- XVI. Salla, S., Perens, A., Vaikmaa, P., Sillaots, M., Siitam, N., Virovere, A., Leppiman, A., Teesalu, I., Valter, M., Link, S., Brümmel, A., Vahisalu, R., Tammaru, T., Sal-Saller, H., Haab, H., Jäppinen, K., Vabrit, M., Eelmaa, E., & Hinsberg, H. 2005. *Projektijuhtimise käsiraamat*. Tallinn: Äripäeva Kirjastus
- XVII. Anu Leppiman 2004. Kogemuse kaudu sotsiaaltööd õppimas. – T. Tulva (koost.) *Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused*: Teadusartiklite kogumik. Tallinn: TPÜ Kirjastus, 62–76.
- XVIII. Marika Ratnik, Anu Leppiman, Juha Turtiainen, Laura Hyvenen, Sirje Vaher 2004. *Perhetyötä esittelevä materiaali*. Tallinn: Estonian Union for Child Welfare & The Single Parents Association.
- XIX. Anu Leppiman & Marika Ratnik 2004. *Projekti „Argipäevad“ meetoodika*. Tallinn: Eesti Lastekaitse Liit.
- XX. Anu Leppiman 2004. Projekti "Argipäevad" toimetulekulaager riskiperede sotsiaalse toe ja õppimiskeskonnana. – Aira Lepik & Meeli Pandis (toim.). *Interdistsiplinaarsus sotsiaal- ja kasvatusteadustes. Sotsiaal-ja kasvatusteaduste doktorantide II teaduskonverents 25–26/04/2003*. Artiklite kogumik. Tallinn: TPÜ Kirjastus, 253–266.
- XXI. Anu Leppiman 2004. Social Support for the Families in the Example of Multi-Cultural Project "Weekdays". *Sustainable Development Culture Education*. 2nd JTET international conference. CD-ROM. Tallinn: TPÜ, 1–12.
- XXII. Taimi Tulva, Anu Leppiman 2004. Über Entwicklung und Probleme der selbstständig gewordenen Sozialarbeit und die Ausbildung von Sozialarbeitern im sich veränderten Estland. – F. Hamburger et.al. (eds.) *Ausbildung für soziale Berufe in Europa. Band 1: Mit Beiträgen über Island, Estland, Litauen, Großbritannien, Deutschland, Österreich, Serbien, Türkei und Portugal*. Berichte und Materialien aus Wissenschaft und Praxis. ISS-Pontifex 1/2004. Frankfurt am Mein: ISS-Eigenverlag, 18–28.
- XXIII. Erki Korp, Anu Leppiman, Tiiu Meres & Anni Vaher 2002. *Laps: elu, probleemid ja lahendused*. Tallinn: Dispak.
- XXIV. Anu Leppiman 2002. Sotsiaalne tugi peredele projekti „Argipäevad“ toimetulekulaagris. *Sotsiaal- ja kasvatusteaduste Doktorikooli I Teaduskonverents*. 18–19.04. 2002. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool, 56–57.
- XXV. Anu Leppiman 2001. Perede toetamisest projektitööga. – R. Vetik (toim.) *Eesti sotsiaalteaduste aastakonverents I*, 24–25/11/2000. Ettekannete kogumik. Tallinn: TPÜ, 92–93.
- XXVI. Soili Keskinen, Anu Leppiman, Sato, T. 2000. Hopes, Reality and Happiness: A Finnish-Japanese-Estonian Study in Family Life as Experienced by Mothers. *A magazine on childhood education*. New York.
- XXVII. Anu Leppiman 2000. Supporting of the Families based on the example of the "Weekdays" project. The Child Welfare in Russia. 13–16 May 2000. Samara :University of Samara, 73–79.
- XXVIII. Anu Leppiman 2000. Perede toetamise võimalustest ühisprojekti "Argipäevad" näitel. *75 aastat Saksa sotsiaaltööd*. 14–16/11/2000 Hamburg, 14–18.
- XXIX. Anu Leppiman & Merle Paats 1999. Põlvamaa emad: Suhtumine kodutöodesse ja koduse abi vajadusse. – A. Tiko & T. Tulva (toim.) *Laps maailmas ja maailm lapses*. Tallinn: TPÜ: Spin Press, 67–76.
- XXX. Erki Korp, Ülly Enn, Anu Leppiman 1999. *Lapsed, kes kõnnivad omapäi*: Võimalusi tööks vanemliku hoolitsuseta lastega. Tallinn: Avatud Eesti Fond
- XXXI. Anu Leppiman 1999. Lastekaitse lisaeriala projekt "Argipäevad". – Sotsiaaltöö, 5, 16–17.

1. SISSEJUHATUS

Lastekaitse ja pereteenuste maastikul on vaja uurida erinevaid preventiivseid interventsioonimeetodeid, mille eesmärk on tõsta lastega perede toimetuleku taset. Selle vajaduse tingisid nii Eesti kui üleminekuühiskonna majanduslikud ja sotsiaalsed muutused kui ka pärast taasiseseisvumist toimunud tempokas areng turumajanduslikuks info-, teadmus- ja elamusühiskonnaks, mille tõttu ei tule paljud pered enam eluga toime.

Ilmnevad mitmesugused riskid: vaesus, töötus, alkoholism, narkomaania, kuritegevus, lahutused, tõrjutus, integratsiooniprobleemid, välismaale tööle siirdumine, üksikvanemlus jne. (Tulva 1996; Malvet & Mikkola 1998; Heidmets jt. 1999; Heinla 2004; Tiit 2004; Medar 2004; Hansson & Heinla & Kelam jt. 2005). Lastekaitse klienditöös kohatav pere on tihti üksikvanem lapsega (Forssén 1993; Hurtig 1999; Heinla & Derman 2004; Tulva 2005; Derman 2006).

Keskseks ühiskonnas esile kerkivaks probleemiks on vastuolu perede ootuste, toimetulekunõuete ja perede sotsiaalsete oskuste ning ühiskonna poolt pakutavate võimaluste vahel. Ühiskond ootab peredelt toimimist iseseisva subjektina, kuid ei suuda pakkuda riskidega kokkupuutuvatele peredele piisavalt sotsiaalset tuge. Selle tagamine eeldab ühiskonna loomulike toemehhanismide tugevdamist ja uudsete toevormide arendamist.

Perelaagriprojekt „Argipäevad“ sai alguse Eesti perede vajadusest toe järele. See sündis 1999. aastal Tallinna Pedagoogikaülikooli sotsiaaltöö osakonna lastekaitse lektoraadi ja Savonia Ametikõrgkooli koostöös. Projekti üldeesmärgiks oli innovaatilise, võrgustikule rajaneva tegevusliku heaoluteenuse mudeli väljaarendamine perede tarvis. Perelaagri idee seisnes peresise ühistegevuse toetamises ja teiste peredega suhtlemise võimaldamises (Leppiman 1999). Eesmärgiks oli võimaldada peredele olulisi toimetulekut toetavaid sotsiaalseid kogemusi, õpetada austama kultuurierisusi ja kollektiivset tegutsemist (Leppiman & Puustinen-Niemelä 2005; 2006a).

Tegevusuuringu elemente sisaldava etnograafilise perelaagriuurimuse peaesmärk oli peretöö uute vormide väljaarendamine. Uurimisülesanne oli kirjeldada ja analüüsida perelaagreid kui sotsiaalse kogemuse, uudsete elamuste ja sotsiaalse toe keskkonda ning neid elemente, mille kaudu saaks arendada sotsiaalset kogemust ja sotsiaalset tuge pakkuvat elamuslikku perelaagrimudelit. Uurisin viie Argipäevade perelaagri (1999–2001) teostust riskidega kokku puutunud lastega peredele sotsiaalsete ressursside tootjana. Perede olukorda ja perede elu inimlikku tähendusmaailma tõlgendav uurimus keskendub sotsiaalsele kogemusele. Uurimisküsimused olid:

- Kuidas perelaager elamuste ja sotsiaalse toe uudse keskkonnana pakub riskiperedele sotsiaalset kogemust?
- Millised elemendid on sotsiaalset kogemust ja sotsiaalset tuge pakkuva elamusliku perelaagrimudeli tootena arendamise eelduseks?

Väitekirja innovaatilisus seisneb pereteenuste disaini kõrval sotsiaaltöö meetodite uurimises, asetudes sotsiaaltööuurimuse valdkonnas heaoluteenuste- ja interventsiooniuurimuse tootearendusmaastikule. Väitekirja pakub uudseid teoreetilisi käsitlusi ja arusaamu perede sotsiaalsest toetamisest ja elamuslikkuse rakendamisest peretöös.

2. UURIMUSE PEAMISED TEOREETILISED KÄSITLUSED

Töö teoreetiline viiteraamistik põhineb peretöö, sotsiaalse toe, sotsiaalse kogemuse ja elamuse käsitlustel.

Peretöö

Peretöö on üks lastekaitse avahoolduse teenusevormidest ja sotsiaaltöö meetoditest. Selle tegevusviisi ideoloogia põhineb perekesksusel ja see on töö, mida tehakse pere liikmetega nende olukorra väljaselgitamiseks, perede toetamiseks ja probleemide lahendamiseks (Heino jt. 2000; Hurtig 2003a; Korkiakangas 2005; Mäkinen & Tolonen 2006; Leppiman 2004a; 2007a; Leppiman & Puustinen-Niemelä 2006a; 2006b). Peretööd tuntakse multiprofessionaalse tegevusvormina ja uuritakse: teostuspaiga alusel (Hurtig 1999; Heino jt. 2000; Hurtig 2003a; 2003b; Uusimäki 2005) juhtumipõhiselt (Turtiainen 1999) ja võrgustikupõhiselt (Uusimäki 2005). Peretööd tehakse Uusimäe (2005) uurimuste põhjal neljal tasemel: koduteenus, peretugiteenus, preventiivne ja parandav peretöö. Teine lähenemine peretööle (Heino jt. 2000), jaotab selle kolmeks: kliiniline pereteraapia, kodune peretöö ja hoolekandeosakonna või laagripõhine peretöö, millest viimati mainitu läheneb enim Argipäevade perelaagris pakutavale peretööle.

Lastekaitse kontseptsiooni (2004) järgi on Eesti kontekstis soovitavaks peetud kahest lastekaitse paradigmat (lapse perest eraldamine ja peresid toetav) just viimase mudeli juurutamist. Sel puhul rõhutatakse pere toetamist, et aidata perel toime tulla oma rolliga, pakkudes lastele piisavalt head kasvukeskkonda, lähtudes (ibid.) neljast põhiprintsiibist: teenused, partnerlus peredega, juhtumikorraldus ja võrgustikutöö. Siinjuures peetakse oluliseks kolme tegevusvaldkonda: lapse põhivajaduste rahuldamist, lapse erivajaduse rahuldamist ja lapse vajaduse rahuldamist perekonna, kogukonna ja keskkonna toetuse järele.

Oma väitekirjas käsitlen peretööd protsessina, milles liigutakse tõrjutusest jõuvarude kogumise kaudu toimetulekuni. See, mis vormis ja milliste vahenditega tööd tehakse, sõltub eelkõige pere vajadustest, ajast, kohast ja töötajate oskustest. Käesolevas uurimuses vaatlen seda kui perede heaolu toetavat multiprofessionaalset, multikultuurilist ning kultuurisensitiivset (vt. ka Jäppinen & Hurtig 2007) ja elamuslikku perelaagriteenust argielus ületamatuid probleeme kohanud peredele.

Sotsiaalne tugi

Väitekirja läbivat käsitlust *sotsiaalne tugi* hakati uurima USAs juba 1940ndatel. Mõiste *sotsiaalne tugi* (*social support*) võeti kasutusele 1970ndatel kirjeldamiseks inimese ja tema lähiümbruse sotsiaalseid suhteid Casseli (1976), Cobbi (1976), Kaplani jt. (1977) heaolu ja tervise seoseid analüüsivates empiirilistes uurimustes. Käsitluse sünd osutab inimliku toe uurimise vajadusele.

Uurimuste põhjal peetakse sotsiaalseks toeks sotsiaalseid suhtlemissituatsioone, mis annavad peredele võimaluse saada tagasisidet, informatsiooni ja kognitiivset juhendamist, käegakatsutavaid ressursse ja abi, hoolimist, toimetulekuressursse, energiat ja jõuvarusid. Samuti mõjutamist, jõustamist ja aitamist, mille käigus luuakse eeldusi autonoomsuse ja toimetuleku kasvatamiseks, tegevusvõimetuse vähendamiseks ning interaktsiooni käigus saadud teadmisi, mille toel isik hakkab uskuma, et temast hoolitakse, teda hinnatakse ja ta on vastastikku seotud võrgustiku liige. (Caplan 1974; Cobb 1976; Kahn & Antonucci 1980; Cohenin & Syme 1985; Antonucci 1985; Morgan 1990; Kumpusalo 1991; Kinnunen 1998; Kaunonen jt. 1999; Leppiman 2001; 2004a; Leppiman jt. 2004; Ellonen & Korkiamäki 2006; Leppiman & Puustinen-Niemelä 2006a; 2006b.)

Sotsiaalset tuge nähakse inimestevahelise suhtluse ja tegevusena, mille abil antakse ja saadakse mentaalset, emotsionaalset, informatsioonilist, tegevuslikku ja ainelist tuge (Caplan 1974; Thoits 1982; Gottlieb 1983; House 1981; House & Kahn 1985; Cohen & Syme 1985; Dean 1986; Morgan 1990; Kumpusalo 1991; Rautiainen & Keskinen 1999; Laidmäe 1999; Leppiman 2004a; 2006; Leppiman jt. 2004).

Oma uurimuses keskendun James House' i (1981) sotsiaalse toe teooriale. Tema (1981, 39) järgi tähendab sotsiaalne tugi tunnet teiselt inimeselt saadud toest, mis väljendub emotsionaalse ja ainelise toena kahe või enama inimese vahel ning teadmiste ja hinnangute vahetuses. Pean perede toetamise puhul samuti sobivaks Petri Kinnuse (1998, 29) määratlust, mille järgi sotsiaalne tugi on tegevuslik mõiste ja sisaldab neid suhtlemistegevusi, mille kaudu heaolu saavutatakse.

Loomupäraselt võib pere toetamine toimuda sugulaskonna, isiklike ehk mitteformaalsete tugisüsteemide, naabrite ja sõprade kaudu. Teisalt võivad seda korraldada või osutada sotsiaaltöötajad ja ametialased organisatsioonid. Pere ametliku ehk formaalse toetamise võib jagada Gilligan'i (1995a) ja Gilligani jt. (2002) arvates kolmeks: arenguline peretugi, kompensatoorne peretugi ja kaitsev peretugi. Argipäevade perelaagriteenuse kaudu saab pakkuda nii kaitsvat kui ka kompenseerivat tuge perede tegevusse kaasamise ja osalemise teel. Samas sobiks laagripõhine mudel ka arengulise peretoe pakkumiseks neile peredele, kes huvituvad oma tugevuste teadasaamisest, partnerlusest ja uute võrgustike loomisest

Lähtekohaks sotsiaalse toe saamisel ja pakkumisel on sotsiaalsete suhete olemasolu ja sotsiaalvõrgustikud. Tuge pakkuva sotsiaalse võrgustiku all mõeldakse ühenduses olemist nendega, kellega inimene on alaliselt või ajutiselt interaktsioonis ning see tähendab neid toe vorme, mida võib anda või saada interaktsiooni kaudu (Cohen & Syme 1985; Dunkel-Schetter & Bennett 1990).

Peretöös on sotsiaalsel võrgustikul kaks põhifunktsiooni: pereidentiteedi kujunemine ja affiliatsioon (Buunk 1996) ehk liitumine vähendamaks ebaturvalisuse tunnet ja saamaks positiivset ergutust uute kontaktide kaudu. Samuti võimaldab sotsiaalne võrgustik tunnustust ja tähelepanu, emotsionaalset tuge, lähedust ja tunnete väljendamist (Leppiman 2007b; 2010).

Peredele laagris pakutaval sotsiaalsel toel on kaks mõjutusmehhanismi: põhimõju ja puhvermõju. Põhimõjude teooria järgi mõjutab sotsiaalne tugi inimese heaolu sõltumata sellest, kas tal on hetkel eluraskusi või ei, sest side sotsiaalse toega või sotsiaalse toe saamise kogemusega on enesehinnangut tõstvaks indikaatoriks (Cohen & Syme 1985). Pereliikmetel, kellel on suur sotsiaalne võrgustik ja kes saavad pidevalt positiivseid suhtlemiskogemusi, on tavaliselt ka kindel roll sotsiaalses koostöös. Selline sotsiaalne tugi tõstab enesehinnangut ja avaldab positiivset mõju peresuhetele (Cohen & Wills 1985).

Puhverefekti teooria järgi toimib sotsiaalne tugi puhvrina ehk teisisõnu kaitseb peret elus ettetulevate raskuste eest. Sotsiaalse toe puhvermõju toimib perelaagris abituse vähendajana ja enesehinnangu tõstjana, võimaldab ressursse ümber hinnata ja on suunatud probleemide lahendamisele (Cohen & Wills 1985; Hewstone, Stroebe, & Stephenson 1996).

Sotsiaalse toe protsessi mõjutavad nii sotsiaalse toe pakkujad kui ka vastuvõtjad (vt. ka Pohjola 1993; 1996). Aitamine on teisele kasu toov tegevus (Lahikainen & Pirttilä-Backman 2000, 180), mille kaudu soovime parandada perede heaolu (vt. ka Rüütel jt. 2001, 11). Inimesed annavad teistele sotsiaalset tuge kolmel põhjusel: 1) kuna nad hoolivad suhtluspartnerist, eriti lähisuhetes tuntakse vastutust teisega juhtuva osas; 2) kuna neile enestele on aitamisest kasu või 3) kuna nende sotsiaalne roll kohustab neid teisi aitama (Hobfoll 1988). Sotsiaaltöös toimub aitamine nii professionaalse igapäevatöona kui ka vabatahtlikkuse alusel (Hokkanen 2003; vt. ka Pohjola 1998). Argipäevade perelaagritöös pakuti abi just vabatahtlikkuse alusel, sooviga aidata ja õppida (Leppiman 2004b 2004c; 2006; Leppiman & Puustinen-Niemelä 2005; 2006b). Eha Rüütel (2001) jaotab abistamise üldjoontes kolmeks: alumisel tasemel antav abi ei vasta abiotsija vajadustele; keskmisel tasemel seisneb abi selles, mida tuleb paluda ja mille puhul abistatav tunneb piinlikkust; vaid kõrgemal tasemel abi on suunatud sotsiaalsete oskuste õpetamisele, et oma eluga ise toime tulla (2001, 11). Sellest põhimõttest oleme lähtunud toimetulekulaagri loomisel ja peredele sotsiaalse toe pakkumisel.

Sotsiaalse toe positiivset tähendust mõjutavad toe andja ja saaja rollid ning arusaamad võrdõiguslikkusest ja vastastikususest (Gohen & Syme 1985; Rautiainen & Keskinen 1999). Võtmemõisteks on siin *retsiprooksus* (*reciprocity*) ehk kahe-suunaline suhtlemine, millel võib olla erinev mõju – *retsiprooksus* (*reciprocity*) toimib positiivse sotsiaalse toena ja selle puudumine (*non-reciprocity*) negatiivsena (Antonucci 1985; Kumpusalo 1991; Vahtera & Pentti 1995; Hewstone jt. 1996). Vastastikusus, samaga vastamine, vastu andmine, kahepoolne andmine ja saamine (Hawker & Cowley 1996, 420; Leppiman 2006; Niskala 2008, 129) oli Argipäevade perelaagris põhiline toetamise viis, kuna iga pereliige oli samas ka toe andja rollis.

Oma uurimuses näen sotsiaalset tuge neljas vormis (emotsionaalne tugi, hinnanguline tugi, informatsiooniline tugi, aineiline tugi) ning perelaagris suhtlemise kaudu vahendatava tundena, mis paneb pered uskuma, et neist hoolitakse ja nende teadmisi ja oskusi väärtustatakse. Perelaagris sotsiaalse toena pakutud emotsionaalsed ja ainelised toimetulekuressursid ning sotsiaalsetest suhetest saadavad jõuvarud on olulised sotsiaalse kogemuse moodustumises.

Sotsiaalne kogemus

Sotsiaalse kogemuse moodustumine viitab kahele olulisele aspektile: sotsiaalsus ja kogemuslikkus. Ladinakeelne sõna *socialis* tähendab sõbralikku, ühiskondlikku, kollektiivi või ühiskonda liituvat, selle vähem kaitstud osade huve ja vajadusi arvestavat (EE 1995, 607). Teisalt Raivo Palmaru (2005, 45) järgi omab sotsiaalne kogemus tugevalt siduvat mõju, mis võib suunata inimesi tegema asju, mida nad muidu ei teeks.

Sotsiaalse kogemuse kirjeldamiseks kasutatakse ingliskeelset terminit *social experience*, mis on aluseks ka minu uurimuses. Lisaks kasutan mõisteid *kogemus* (ingl. *experience*, saks. *erfahrung*) ja *elamus* (ingl. *experience*, saks. *erlebnis*). Fenomenoloogilises uurimuses on kogemuse subjektiks üksikisik (Perttula 2005; 2007). Naisuurimuse kogemuskriitika kaudu selgus Suvi Ronkase (1999, 43–44) uurimusest, et individ-subjekt ei ole kogemuse allikas, vaid et indiviidi vormib kogemus ning et eriline keskkond annab talle selleks teistsuguseid teadmisi ja käivitab teistsuguse mõtlemise ja tegutsemise (Kotkavirta 2002). Kogemus on seega ajas kujunev nägemus asjadest ja valmidus juhtida argielu situatsioone, mida saab väljendada sõnades ja millel põhinevaid mõtteid võib vahetada. Seega saab sellest rääkida ka kui sotsiaalselt jagatud ilmingust.

Antropoloogilisest vaatenurgast nähakse sotsiaalses kogemuses kultuuri ning sotsiaalse aja ja koha tähtsust (Stoller 1996). Eesti Entsüklopeedia järgi on sotsiaalne kogemus tegevuses ja suhtlemises omandatud arusaamade, teadmiste, oskuste, hoiakute, hinnangute ja käitumismallide kogum, mis avaldub esemelises, keelelises või käitumise vormis. Eristatakse vahetut ehk isiklikku sotsiaalset kogemust (johtub igapäevasest praktilisest tegevusest) ja vahendatud sotsiaalset kogemust, mis on üle võetud sotsiaalsest keskkonnast, ajaloo ja kultuurist (EE 1995, 607).

Perede sotsiaalne kogemus on omandatud ühiskonnas (vt. ka Pohjola 1994; Leppik 1999; Lauristin 2004b). Selle ulatus võib olla ahistavast negatiivsest sotsiaalsest kogemusest neutraalse või positiivseni. Eesti pered elavad sotsiaalses keskkonnas, kultuurilise ja ajaloolise tausta mõjupiiris. Suhtlemise kaudu on pereliikmetel kogunenud arusaamu, käitumismudeleid ja norme, mis ilmnevad laste ja vanemate keelekasutuses, eneseväljenduses, käitumises ja eluga toimetulekus (Leppiman 2007a; Leppiman & Leppiman 2007a). Perelaagrites osalenud vanemate sugupõlv on omandanud oma sotsiaalse kogemuse nõukogudeaegses ühiskonnas, kuid hakkama peab saama uues, kiiresti muutuvast kapitalistlikus ühiskonnas. Teisalt ühendab erinevaid kultuurikäsitlusi ja toimetulekustrateegiaid omadus, milleks on sotsiaalse pärandi siirdumine üle sugupõlve (Leppiman 2002) ehk ühelt kogemuslikult sugupõlvelt teisele (Virtanen 1999). Kuna sotsiaalne kogemus siirdub vanematelt lastele sotsiaalse suhtlemise kaudu, vajame uute tegevusmodelite õppimiseks ja teostamiseks uutset sotsiaalset keskkonda, antud uurimuses tegevuslikku perelaagrit. Sotsiaalses ruumis, mis mõjutab perede sotsiaalset kogemust, saab eristada makrokeskkonda (ühiskonna majanduslikud ja sotsiaalpoliitilised suhted) ning inimese vahetut mikrokeskkonda milles esile kerkivad suhted rühmade/meeskondade ja indiviidide vahel (Layder 1993, 72).

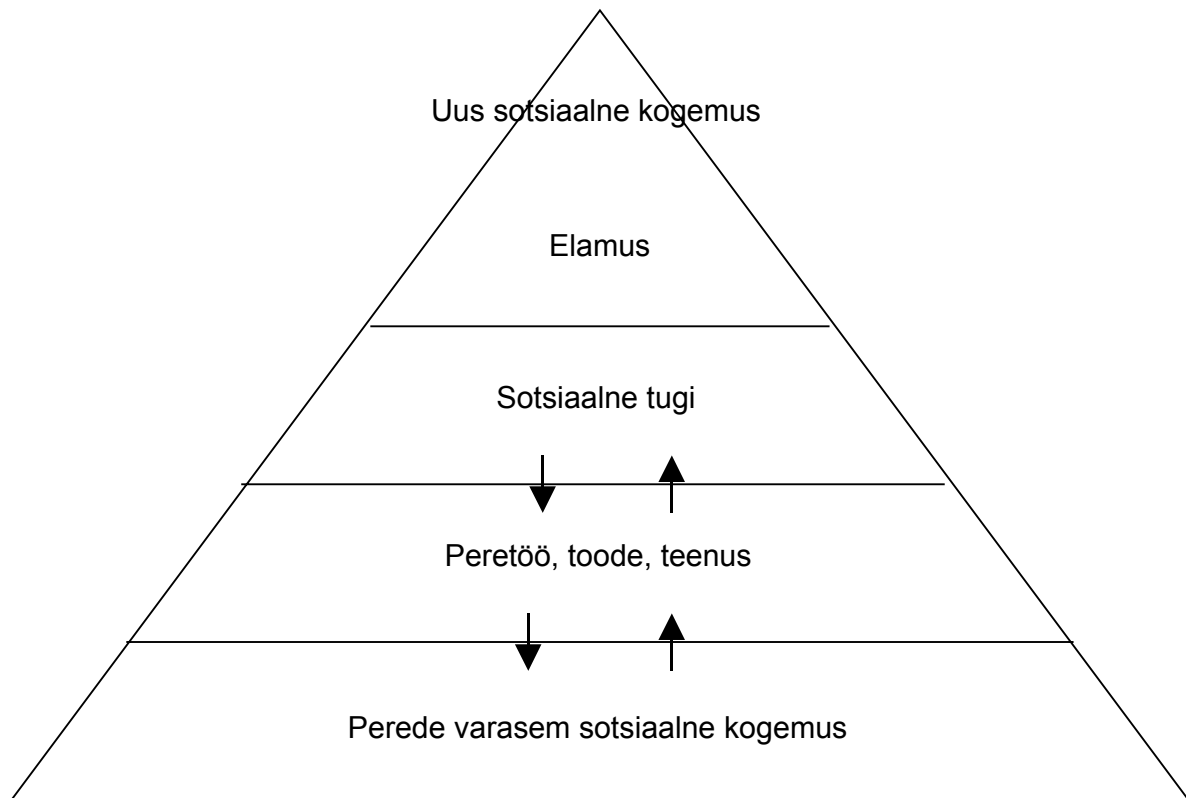
Elamus

Elamuste kaudu moodustub uusi sotsiaalseid ressursse ja perelaagri situatsioonides kogetud eduelamused võivad mõjutada uue sotsiaalse kogemusena perede toimetulekut.

Filosoofilise terminina on *elamus* kasutusel juba 1500-aastatest elu ja elu sisu tähenduses (Väyrynen 2010, 21–25). Elamus ja kogemus on teineteisega seotud (Kostiainen 2002, 17; Perttula 2007, 56). Elamus sünnib kogemuse ajal (Tarssanen & Kylänen 2009, 9). See on samuti kogemus, kuid eriline. Elamuskogemus kujutab endast tähendusuhet inimese tajulise tegevuse ja elusituatsiooni vahel ning on elamuslikkusest moodustuv, inimesele eriti tähendusrikas kogemus (Perttula 2007, 54–56). Üldisemalt on elamus kõik läbielatu, millest inimene on teadlik, kitsamalt aga tähendusrikas, erakordne ning mõjukas kogemus (ENE 2 1987).

Elamusmajanduse alastes uurimustes (Pine & Gilmore 1999) elamustest rääkides viidatakse meeldejäävatele, tähendusrikastele, mõjukatele kogemustele ja sündmustele. Elamuspüramiidi-teooria põhjal määratletakse elamust (Tarssanen & Kylänen 2007a, 138–139; 2007b, 101–103; 2009, 11) multisensorse, positiivse ja holistilise tunde kogemusena, mis võib viia elamuse kogeja isiklike arvamuste ja maailmapildi muutumisele. (Vrd. Pine & Gilmore 1998; 1999, 12, 18.)

Elamuskogemus koosneb tunnetest, uutest teadmistest, uskumustest ja intuitsioonist, mida inimene on elamuslikkuse vahendusel saanud. Oma uurimuses määratlen elamuslikkust struktuurilt tähendusjuhena pereteenuse ja seda kogeva inimese vahel. Elamuslikkus on positiivne ärritaja, mingi toote /teenuse tähendus perele, mis võimaldab elamuse mõjul sündida uuel, pere elu muutval kogemusel. Seetõttu pean tundekogemusi väga oluliseks perelaagri töös. Sotsiaalselt elamuslikust perelaagrist saadud eneseületamise, hakkamasaamise ja õnnestumise elamused võivad suunata pere tegevust ja käitumist. Tunnete kaudu võetakse omaks teadmine oma jõuvarudest ja tahe teha oma elus muudatusi. Perelaagri tegevustest sotsiaalsel toel saadud elamused võivad olla osalised uuelaadiliste sotsiaalsete kogemuste moodustumises (vt. ka Leppiman & Puustinen-Niemelä 2006a).

Joonis 1. Uurimuse teoreetiline taust
Allikas: Autori joonis

Uurimuse peamised teoreetilised käsitlused moodustavad üheskoos teoreetilise mudeli, mille järgi sotsiaalne kogemus põhineb neil sotsiaalsetel ressurssidel, mida saadakse peretöö kaudu Argipäevade perelaagrist.

3. SOTSIAALSE KOGEMUSE UURIMINE

Uurimus on olemuselt inter- ehk multidistsiplinaarne (*multidisciplinary*) ja asetub sotsiaalteaduslikes uuringutes esile tõusnud arutluse ühiskonna ja majanduse muutustest. Uurimuse taustaks on tähelepanekud varasematest lastekaitse- ja peretöuurimustest (näiteks Tulva 1996; 2005; Tulva jt. 2002), mis on tuvas- tanud multiprobleemsete perede võimetuse leida ja vastu võtta sotsiaalset tuge ning pereteenuste alaste uuringute vajaduse.

Uurimuse aluseks on lastekaitsealane eesti-soome koostööna teostatud peretööprojekt „Argipäevad“. Uuri- ja õpetajana olen osalenud perelaagrite planeerimises ning juhendanud nelja maa (Eesti, Soome, Vene ja Saksa) sotsiaaltöö üliõpilasi autentsetes perelaagri õppimis- ja arengukeskkonnas koos abivajavate klientidega. Perelaagrid on võimaldanud koguda rikkalikult uurimismaterjali ja kogemusi laagris tehtavast peretööst alates aastast 1999 (Leppiman & Puustinen-Niemelä 2005, 110). Selle ainetiku põhjal püüan uurimuses disainida perede toetamise mudeli. Uuelaadne peretöö mudel oleks üks võimalus arendada lastekaitse vaateväljas ole- vate perede argielu ja tegevusi, muuta see parandavaks ja toetavaks töövormiks, milles toimetuleku toetamine toimub perelaagris koos kõigi selle tegevuses osalejatega.

Uurimuse metodoloogia on etnograafiline ja selle lähenemisviisi tegevuslik. Need valikud tingis vajadus saada siirdeühiskonna perede olukorrast etnograafia abil terviklikum arusaam ja teisalt isikliku arendaja-uuri- jana osalemine uurimisprotsessis. Oma uurimuslik seotus on etnograafia abil teadmise tootmine ning tegevusuu- rimuse abil pereteenuse mudeli arendamine.

Etnograafiat võidakse käsitada tundmatu tutvavakstegemisenä (Geertz 1988; Atkinson 1990; Hammersley 1991; Alasuutari 2001; Gordon jt. 2001; Hurtig 2003a). Teisalt nähakse tundmatule lisaks argisust: inimeste argielu ja meeskondade tegevust (Hammersley 1990; Törrönen 1999; Gordon jt. 2001; Hurtig 2003a) ning kooli ja sotsiaaltöö etnograafias tutvavale argielule „tuttav tundmatuks“ uuest vaatenurgast lähenemist (Skeggs 1999; 2001; Leino 2002; Pau 2005; Gordon jt. 2007; Lahelma & Gordon 2007). Etnograafia on omane töö väljal, ainetiku ja meetodite ning analüütiliste vaatenurkade mitmekesisus ja osaleva vaatluse olulisus (At- kinson jt. 2001; Skeggs 2001; Hurtig 2003a; Pelkonen 2003; Pau 2005; Rantala 2005; Lappalainen 2007a).

Laagripõhise peretöö arendamiseks ja perede toetamiseks algatatud uurimuses osalevad nii pered, töötajad kui uurija. Tegevusuurimuslik lähenemine taotleb nii praktilisi muutusi kui ka uurimisobjektist arusaamist. See on lisanduva mõistmise protsess, mis on osalev ja kvalitatiivne (Dick 1999) ning eeldab tegevuse ja uurimise sidumist (Roberts 1997; Denscombe 2000; Heikkinen 2001; Isokorpi 2003; Veijola 2004). Osalev tegevus- uurimus on kasutusel arenguprojektides, mille kaudu muutusi suunatakse (Argyris & Schön 1978; French & Bell 1990; Dick 1993; Kuula 1999; Heikkinen 2001; Veijola 2004). Sotsiaaltöö on teadus, mis koosneb nii praktikast kui tegelikkusest (Hokkanen 2009) ning uurija on osa ühiskonna tegelikkusest (Kuula 1999).

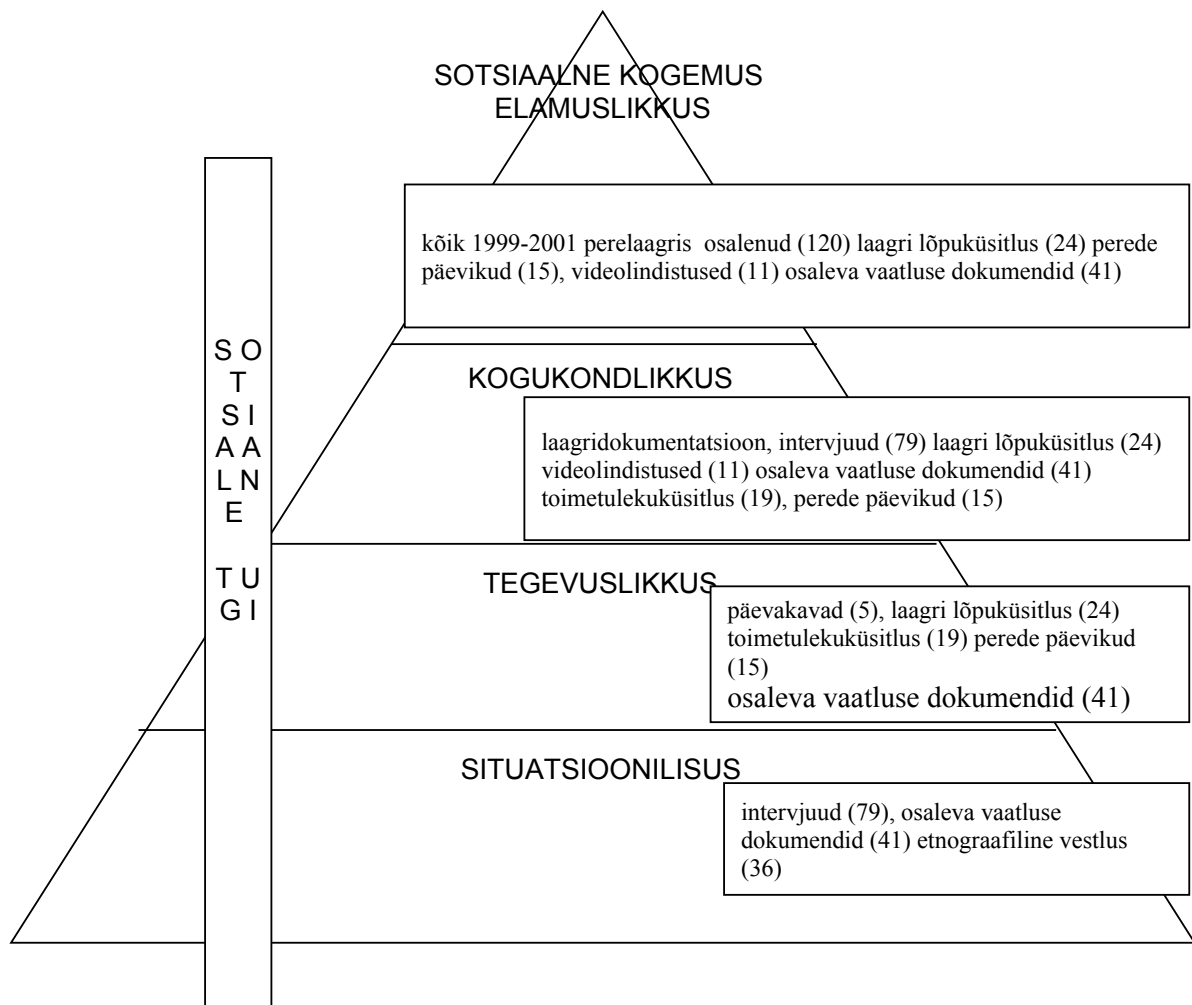
Uurijana olen valinud vaatlus-, tegevus- ja osalejaparadigma seast viimatimainitu (vt. Jantsch 1975; Walls 1981; Niemelä 1983), mis kirjeldab kahepoolist meie- subjektsust ja on innovaatiline ning loov. Uuri- ja õppejõuna ning perelaagrite (1999–2001) tegevuse planeerija ja koordineerijana olen olnud ise kaasas uuri- misvoos (vt. ka Jantsch, vooteooria 1975) uurija mitmetasandilise rolli omapära ja uurimuse eetilisi (vt. ka Pohjola 2003; 2007) seisukohti arvestades.

Osaleva tegevusuurimuse elemente sisaldava etnograafilise uurimuse analüüsi objektiks on perelaager sotsiaa- lse kogemuse tootjana. Teisisõnu, analüüsitakse perelaagrite kui sotsiaalse kogemuse uuelaadset elamuste ja sotsiaalse toe keskkonda ning neid elemente, mille kaudu sotsiaalset kogemust ja sotsiaalset tuge pakkuvat elamuslikku perelaagrimudelit disainida.

Uurimuses osalesid kõik Narva-Jõesuu viies perelaagris viibinud 52 pere liikmed (n=120), milles oli 68 last vanuses 3–15a ja 52 lapsevanemat (40 ema, vanuses 28–49a ja 11 isa, vanuses 29–64a ning isa raske haiguse tõttu koos noorema õega laagris viibinud 17aastane vanem vend). 98% uurimuses osalenud vanematest olid üksihooldajad, neist 19 lahutatud ja 3 leske. Ligi 90% laagris osalenutest olid venekeelsed pered: 43 venelased, lisaks 3 vene keelt kõnelevat: 1 ingerisoomet, 1 usbekit ja 1 karjala ning 6 eesti peret. Uurimuses osalesid ka viies laagris peretööd teinud 48 üliõpilast ja õppejõudu (36 naist ja 12 meest), neist soomlast 25, eestlast 11, venelast 9, ameeriklast 2 ja sakslast 1.

Uurimuslik lähenemisviis osutab perede sotsiaalse kogemuse kaudu tähelepanu nende sotsiaalsele tege-
likkusele, mille elemendid on Derek Layderi (1993, 7–8) järgi individuaalne tegutsemine, situatsiooniga
liituv tegevus, taust, keskkond, kontekst ja neid ühendav aeg. Uurimuse keskmes on pered toimijadena ja
uurimissubjektidena, pered sotsiaalses situatsioonis ning nende sotsiaalne osalemine ja sotsiaalne kogemus.
Perelaagri situatsioonisidus tegevus põhineb autentsel suhtlemisdünaamikal, mida väljendab tegevus, uute
tähenduste ja arusaamade sünd suhtlemissituatsioonides ning muutused tegevuskeskkonnas ja argielus. Perede
sotsiaalset kogemust toodavad sotsiaalsel toel ühtsetest olukordadest saadud elamused, arusaamad, hoiakud
ja käitumismudelid.

Esimeses analüüsifaasis kujunesid Layderi (1993, 72) elementidele toetudes teoreetiliselt perelaagri tege-
vuslik-metodoloogilised põhimõtted: tegevuslikkus (*soom. toiminnallisuus, functionality*), kogukondlikkus
(*soom. yhteisöllisyys, ingl. communality*), elamuslikkus (*soom. elämyksellisyys, ingl. experiences*) ja neid läbiv
sotsiaalne tugi, taustaks perede situatsioonilisus ehk olukord ja sotsiaalne kontekst, kuna perede probleemid
pärinevad ühiskonnast.

Joonis 2. Uurimisainestiku paigutus.
Allikas: Autori joonis.

Uurimuse empiiriline aineestik on kogutud Argipäevade perelaagrites aastatel 1999–2001 ja see esindab
tõrjumisriskis Ida-Virumaa üksikvanemaperede vanemate ja laste kogemusi, arvamusi, arusaamu ja hin-
nanguid. Uurimismaterjal koosneb uurija ja Tallinna Pedagoogikaülikooli lastekaitse lisaeriala üliõpilaste
poolt laagritegevuses peredega läbi viidud intervjuudest (n=79), etnograafilistest vestlustest (n=36), osa-
leva vaatluse dokumentidest (n=41), laagrite jooksul läbi viidud toimetulekuküsitlustest (n=19) ja laagri
lõpuküsitlustest (n=24), päevakavadest (n=5), perede päevikutest (n=15), laagridokumentatsioonist ja 11
videolindistusest (1 530 min). Nende põhjal asusin otsima vastuseid uurimisküsimustele ja arendama perede
toetamise teoreetilist mudelit.

Ainestiku analüüsimist alustasin aastal 2001 pärast perelaagrite toimumist. Viie laagri empiirilise ainestiku valik oli mitmeetapiline protsess. Alustades perelaagritest kogunenud massiivse uurimismaterjali läbivaatamist, tuli esmalt teha piiranguid ja seejärel läbi töötada kolmes keeles olev valitud ainestik. Samal ajal alustasin süvitsi minevat tutvumist sotsiaalse toe uurimuste ja erinevate teoreetiliste lähenemistega toetavale peretööle. Kuna uurimuses on tegu teooriatest lähtuva (*theory-driven*) ja ainesega seotud kvalitatiivne analüüsiga, oli tõlgenduste moodustumiseks esmalt vaja irduda laagri arendaja ja õppejõu rollist.

Esimese analüüsikorra ajal endale esitatud küsimuste abil arutlesin, millist informatsiooni ainestiku erinevad osad sisaldavad ja kuidas neid analüüsida ning kasutada. Ainestiku mitmekordsel lugemisel selgus, et intervjuud annavad küll mitmemõõtmelise pildi perede situatsioonist, kuid ei paku infot probleemilahenduseks ja perelaagrimeetodi arendamiseks. Samas küsitlused ja osaleva vaatluse materjalid seda pakkusid. Seejärel lugesin värske pilguga sotsiaalse toe teooriaid ja elamuskogemuse teoreetilisi vaatenurki tutvustavaid materjale. Ainestikul on perelaagriuurimuses oluline roll, kuid teooriatel on uurimusliku tootearenduse seisukohalt keskne roll. Empiirilise ainestiku kvalitatiivne analüüs seisnes tähelepanekute lihtsustamises, tihendamises ning tematiseerimises, et luua esiteks üldised teemakategooriad, millest teisel analüüsiperioodil moodustusid alakategooriad. Näiteks olen loonud teooriatel põhinevad lähtuvalt tegevuslikkuse üldised kategooriad, konkreetsed vajadustüpoloogiad ja seejärel tegevuslikkuse tähenduslikud kategooriad, asetades need perelaagri sotsiaalse protsessi mudelisse. Samuti toiminis sotsiaalse toe nelja ilmnemisvormi analüüsi puhul (House 1981).

Teise analüüsiperioodi käigus moodustasin analüüsiklassid, valides kogu ainestikust perede situatsioone, sotsiaalset tuge ja jõuvarusid kajastavad teemad ning kaasates ka küsitlusainestikud ja osalusvaatluse esimeses analüüsivoorus esile kerkinud teemad, perede päevikud ja laagrite päevakavad, et leida neist uusi vaatenurki varemloetule.

Kontekstuaalne vastus uurimisküsimustele kujunes alles kolmandas ehk kirjutamisprotsessis, kus toimus tõlgenduste terminoloogiline sõnastamine ehk kvalitatiivsele uurimusele olulisim, uute mõistete kujundamine. Teisalt tähendab tõlgendamine käesolevas uurimuses ka teoreetilist valikuprotsessi, perede situatsiooni mõistmist ja varasemate peretööuurimuste analüüsi.

Viimast, neljandat analüüsiperioodi nimetaksin selginemiseks. Sellel ajal uurimuse tulemused kristalliseerusid kirjutamisprotsessis tegevuslikkuse, kogukondlikkuse ja elamuslikkuse ilminguiks peatükkidena 4, 5 ja 6. Samuti kujunesid uue peretöömudeli loogika ja strateegia. Perelaagrimudeli tootearenduseks (pt.7) oli vaja kaardistada vanemate ja laste laagriootused ning hinnangud ja arvamused laagris toimunule. Kuna uurimuse eesmärgiks oli ka perelaagri tootearendus ja teenusedisain, oli uurimuses kasutusel ka kaks Lapi elamusekspertiisi oskuskeskuse (*Lapland Centre of Expertise for the Experience Industry*) teoreetilist uurimismudelit: elamuspüramiid ja tootearendusmudel (Tarssanen & Kylänen 2007a; 2007b; Tarssanen 2008), mille abil hindasin perelaagriteenuse elamuslikkust.

4. PÕHITULEMUSED

4.1. PERELAAGER SOTSIAALSETE RESSURSSIDE TOOTJANA

Empiirilise materjali analüüsimisel asusin otsima vastuseid ja arusaamu sellele, kuidas perelaager elamuste ja sotsiaalse toe keskkonnana pakub riskiperedele uut sotsiaalset kogemust. Analüüsi tulemusel tugevnesid teoreetilised valdkonnakäsitlused: tegevuslikkus, kogukondlikkus ja elamuslikkus. Need tootsid pereliikmetele sotsiaalseid ressursse ja toimimist. Uurimuses selgus, et rühmatöö vormis perelaagri korraldamise meetod on tulemuslik ja peredele elamuslikult oluline lahendus.

Tegevuslikkus

Tegevuslikkus on sotsiaaltöö teoreetilise arusaama aluseks (Niemelä 2009, 209; vt. ka Leppiman & Puustinen-Niemelä 2006a) ja selle analüüs on inimese ja ühiskonna, käesolevas uurimuses perelaagrikogukonna vahelise suhte analüüs. Perelaagriteenuse pakkumisel oli oluline keskenduda lähtumisele peredest ja autentsusele, kui räägitakse ühistegevuslikust suhtest. Süsteemiteoreetilisest vaatenurgast kuulub tegevuslikkusesse elu voolus olemine, eluks vajaliku omamine ning tegemine (Niemelä 2009, 214–215).

Uurimuse tulemusena selgusid :

Perede ootused laagritegevusele:

Olemine: koos olemine, koos tegemine, säästev majandamine, toiduvalmistamine, puhtuse eest hoolitsemine, suhtlemine.

Tegemine: igapäevased argitegevused, suhtlustreeningud, probleemilahendused, koostöö teiste peredega.

Omamine: piisavalt mitmekülgset toitu, vaesuse leevendamine laagris osalemise kaudu, info saamine toest.

Perede jõuvarusid kulutavad tegurid:

Materiaalne vaesus, inimvaesus, suhtlemisvaesus, informatsioonivaesus, kommunikatsioonivaesus ja tegevusvaesus (vrd. Cahill 1994; Laitinen & Pohjola 2001; Urponen 2001).

Ei käi lastega linnas ja poes, kuna on väga kurb, kui lastele ei saa linnast midagi osta. (ema 12, 1999, intervjuu)

Kuigi vanemad soovivad hoolitseda laste eest, olles vastutustundlikud ja töökad, ei piisa sellest kui kaovad töökohad ja suurenevad maksukohustused. Argipäevade pered vajasisid laagris ühistegevust ja sotsiaalset tuge. Uurimuses selgus lastega perede inimkapitali, sotsiaalse kapitali ja majandusliku kapitali suhete samasuunalisus. Kui peredel on vähe sotsiaalset ja majanduslikku kapitali, on seal palju vaesust (Urponen 2004) ning pelgalt pere sisemised jõuvarud ei jaksa toota piisaval tasemel heaolu. Sotsiaalse ja majandusliku kapitali vähenedes perede riskid suurenevad (Coleman 1990; Putnam 2000; Fukujama 2000; Lauristin 2001; Niemelä 2004; Kajanoja 2005; Ellonen & Korkiamäki 2006; Forssèn 2006).

Tegevuslikkuse tähtsus seisneb:

Perelaagri osalevas tegevuskeskkonnas, tegutsemises meeskondadena, argitoimetuste teostamises toimkonnameetodil ning perelaagri ajakava turvalisuses.

Kokkuvõtvalt tõi uurimus esile, et tegevuslikkust võimaldas usaldus, autentsus, osalemine ja koostöö sujumine ning multikultuurilise ja multiprofessionaalse töötajaskonna hooliv suhtumine peredesse, professionaalsus ning perede ja töötajate huvide ja eesmärkide kokkulangevus. Pereliikmed pidasid oluliseks töötajate avatust, pädevust, empaatilisust, mõistvust ja rõõmsameelsust ning koostöö õnnestumise osas töötajate isiksuslikke omadusi.

Kogukondlikkus

Lisaks sotsiaalsusele käsitletakse kogukondlikkust inimese ühe põhiomadusena, kuna inimene konstrueerib oma identiteeti kogukonda kuuludes. Mida enam ja aktiivsemaid suhteid peredel on, seda enam on neil kogukondlikke jõuvarusid ja sotsiaalset kapitali (Jalava & Virtanen 1998, 22–26; Lauristin 2001, 8; Niemelä 2004, 86–88; Pruulmann-Vengerfeld 2004, 226–228; Leppiman & Puustinen-Niemelä 2006a, 20).

Uurimuses selgus, et perelaagris oli võimalik pakkuda nelja tüüpi sotsiaalset tuge (vt. House 1981). Emotionaalne tugi perelaagri töös tähendas hoolivust, lugupidamist ja empaatiat ning väljendus sotsiaalses suhtlemises ehk abistamis- ja ärakuulamissoovis, julgustamises ja usus inimese õpivõimesse ning toimetulekusse oma argielu korraldamisel (vrd. Thoits 1985; Wills 1991; Matud jt. 1999).

Hinnanguline tugi tähendas perelaagris eneseväärtustamise suhtes olulise informatsiooni jagamist ja positiivse tagasiside andmist. Samuti tähendab see sotsiaalset võrdsust ja sotsiaalset väärtustamist ning võimalusi pakkuda suhtlemises teistele soojust ja respekti (vrd. Buunk 1990; Cutrona & Russell 1987; Wills 1991; Rautiainen & Keskinen 1999; Pennington, Gillen, & Hill 1999).

Informatsiooniline tugi perelaagri tegevuskeskkonnas tähendas informatsiooni, nõuandeid, juhendamist, probleemide analüüsi ja uusi teadmisi. Erinevate loengute ja rühmatööde kaudu saab perelaagris pakkuda vanematele uusi teadmisi kasvatusküsimustes, töö leidmises, eneseabis ning keeleõppes.

Aineline tugi perelaagris väljendus nii peredele tasuta heaalteenuse pakkumises kui ka tööde jagamises ja praktilises teineteise aitamises (vrd. Matud jt. 1999, 1926; Rautiainen & Keskinen 1999).

Uurimistulemustele toetudes pakkus kogukondlikkus enim tuge:

koos olemise ja tegemise kaudu

Parim aeg on ikka vanemate ja sõpradega koosveedetud aeg (poiss 38; tüdruk 44; tüdruk 46 , 2000, päevik)

suhtlemise kaudu

retsiprookse e. vastastikuse andmise ja saamise kaudu

Tahtsin aidata teisi ja sain samas ka ise tuge. (ema 1, 2000, päevik)

multikultuursete ja laagris sündinud uute võrgustike kaudu

Oli meeldiv tutvuda laagrimeeskonnas uute rahvusvaheliste imeliste inimestega. (ema 32, 2000, küsitlus.)

Kokkuvõtvalt tõi uurimus esile, et kogukondlikkus konstrueerus osalemisest, multikultuurilisusest, vastustundlikkusest, normiühisusest, argiritiinisest ning turvalisusest. Pereliikmed tundsid end multikultuuriliste meeskondade liikmeina, hindasid kollektiivsust ja elamist ühise perena ning koos tegutsemist tugiisikute ja teiste pereliikmetega. Pered pidasid oluliseks jõuvarude allikaks osalemist igapäevatoimingutes ja tegevuste organiseerimisel. Nende meelest oli õnnestunud lahendus see, et oma argivajaduste eest hoolitseti koos nii päevaprogrammi, toiduvalmistamise kui ka koristamise osas. Töö jaotamist toimkondade vahel peeti heaks ideeks. Perelaagri planeerimises osalemise kaudu saadi näidata oma oskusi ja tulemusena valitses laagris puhtus, kord ja argiritiinide sujuvus. Pered olid rahul üheskoos laagri alguses koostatud päevakavaga, tuues esile, et selle abil oli kerge plaanitud teostada, hoida päevarutiini, tõhustada aja kasutamist ja suurendada turvatunnet.

Elamuslikkus

Elamus sünnib sotsiaalsusest, selle kogemiseks vajame teisi inimesi, olukordi ja situatioone, kus tegutseda teistega koos. Vanematele ja lastele pakuti elamuslikke tegevusi ja ka eneseületamise võimalusi. Muutused ja argielu õppimine toimuvad koostöö ja inimestevahelise suhtlemise kaudu, kohates väljakutseid erilistes oludes (Jalava jt. 1999; Helle jt. 2003; Leppiman & Puustinen-Niemelä 2005; 2006a,b; Tarssanen & Kylänen 2007b; Niskala 2008).

Uurimuse tulemusel selgus, et

perelaagrist saadi olulisemad elamused:

usalduslikkuse

autentsuse

ühistegevuste

kontrastsuse

varem mittekogetu kaudu

Sest perelaager oli kui teraapia, oli tegelikult unikaalne kogemus kus ei pidanud kartma, et sind hinnatakse või eemale tõugatakse. (ema 2001)

perelaagrist saadud olulisemad elamused olid argielamused:

enese ületamine sotsiaalsel toel

sotsiaalsel toel asjade nägemine uuel viisil

Kokkuvõtvalt tõi uurimus esile, et elamuslikkus kujunes suhtlemisest, osalemisest, usaldusest, eduelamustest ja enese ületamisest. Meeldejäävamad perelaagrielamused olid erinevad suhtlemissituatsioonid, loengud, rühmatööd ja vestlused, lõkke ja laagri lõpetamised. Samuti koos korraldatud grilliõhtu, osalemine sotsiaalteatris ja aeroobikatundides, käsitöö tegemine ja lastega koos olemine ning tegutsemine. Uurimusest ilmselgus, et muutuste saavutamiseks olid meeldejäävamad ja olulisemad ise tegemist ja osalemist ning enese proovilepanekut võimaldavad tegevused. Eri kultuuridest tulevate laste ja täiskasvanute kohtamise kaudu kogetud usalduslikkus mõjutas perede hoiakute ja eesmärkide muutumist.

Uurimistulemuste alusel loen sotsiaalseks kogemuseks need sotsiaalsed ressursid, mida pered on saanud Argipäevade perelaagris sotsiaalsel toel elamuste ja koos tegutsemise kaudu. Uus sotsiaalne kogemus koosneb laagris sotsiaalse toe, elamuste ja koos tegutsemise kaudu omaks võetud teadmiste, väärtuste, võimete, käsitluste ja käitumismudelite tervikust, mis tuleb esile perede paremas toimetulekus.

4.2. PERETEENUSE DISAIN

Teenuse disain (*service design*) tähendab uurimuse kaudu pereteenuse innovaatilist arendamist ja planeerimist, mille keskmes on lähtumine kasutajast, tema vajadustest ja teenuse pakkuja eesmärkidest (Mager 2004; Kulmala 2007). Argipäevade teenusedisainiga toetati ka perede osalemist teenuse arendamises. Uurimuse käigus püüdsin välja selgitada, milliseid elemente eeldab tootena sotsiaalset kogemust ja sotsiaalset tuge pakkuva elamusliku perelaagrimudeli arendamine ja kas pakutud perelaagriteenus täidab elamusteenuse kriteeriume.

Uurimusest selgus, et Argipäevade perelaagrimudel toetub kolmele plokile, milleks on: tegutsemine meeskondadena, toimkonnatöö ja elamustegevused. Perelaagrimudel väljendab võrgustikuühiskonda, kus sotsiaalse toe pakkumine põhineb sotsiaalsel partnerlusel ja teostub multikultuurse meeskonnatöona, milles igal meeskonnaliikmel on võimalik arendada oma teadmisi ja uusi oskusi. Laagris osalevad pered moodustavad meeskonna ja perelaagri töötajad tegutsevad tugiisikutena. Uurimus tõi välja, et perelaagri tegevusvormideks sobivad tavalised argirutiinid: toiduvalmistamine, koristamine ja tervete eluviiside järgimine, koos olemine ja tegutsemise õpetus ning elamuslikud mängud, matkad, lõkke- ja grillipeod ning lauluõhtud. Vastutus laagrielu sujumise eest antakse vanematele, samas neid intensiivselt ja mitmekülgset toetades. Laagri klientides nähakse arendajakliente kes võivad olla õpetajateks töötajatele ja tuutorvanemateks teistele peredele.

Kontrollides elamuspüramiidi (Tarssanen & Kylänen 2007b, 110–119; 2009, 11–16) abil perelaagriteenuse olemust elamusteenusena, võis sealt leida kõiki kuut elamustoote kriteeriumi.

Esiteks, perelaager on alati ainukordne ja erinev, täpselt samasugust laagrit ei saa leida mujalt ega samasugusena ka korrata. Sest iga perelaager tehakse n.ö. rätsepatöona, lähtudes sinna tulevate perede vajadustest ja ootustest ning laagris töötavate inimeste teadmiste, oskuste, kogemuste, hoiakute ja arusaamade toel (vt. ka Tarssanen & Kylänen 2009, 12).

Teiseks, elamustoote autentsus ehk ehedus on seotud usaldusega. Universaalset ehedust pole olemas, klient määrab selle ise. Perelaager tootena on autentne, kui pere kogeb seda usaldusväärse ja ehedana (vt. ka Tarssanen & Kylänen 2007b, 114; Pine & Gilmore 2007; Tarssanen 2008).

Kolmandaks on lugu, mis on seotud peretoote autentsusega (Tarssanen & Kylänen 2009, 13). Kellegi jutustus annab tootele ja kogemusele sotsiaalse tähenduse. Tänapäevases elamusühiskonnas on lugudel mitmesuguseid tähendusi, nii ka perelaagris. Lugude abil saab vanematele pakkuda võimalust luua ise lugusid kui ka mõista iseennast paremini teiste lugude abil. Kohates perelaagris teisi samasuguste probleemidega peresid ja kuulates nende hakkama saamise lugusid, on see kui tugi oma elule uue pilguga vaatamiseks.

Neljandana on tähtis multisensoorsus. Kõikide meeleorganite töö tarvis on laager planeeritud tasakaalustatult ja kaasakiskuvalt (vt. ka Tarssanen & Kylänen 2009, 14). Perelaagri tegevusi saab kogeda mitmete aistingute kaudu: visuaalsuse, lõhnade, värvuste, häälte, erinevate maitsete ja kompimise teel. Igas toimingus on loovust.

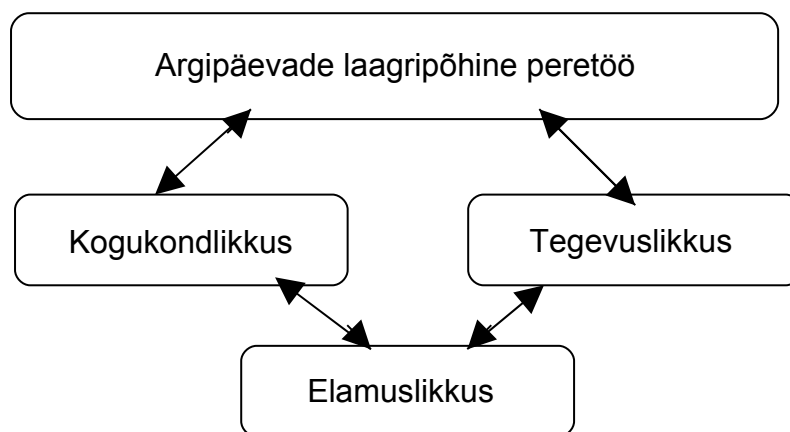
Viiendaks kontrastsus: laagritegevused- ja situatsioon võimaldavad enese proovilepanemist nii suhtlemises, spordis, kunstide kui ka argirutiinide vallas. See on peredele uus ja üllatav olukord võrreldes nende igapäevaeluga (internatsionaalne keskkond, sotsiaalne tugi, sportimine, tuutorvanemaks olemine). Perelaagri internatsionaalses laagrikeskkonnas on eriline ka iseenda ja oma võimaluste nägemine uuest vaatenurgast (vt. ka Tarssanen & Kylänen 2009, 14).

Kuudaks ja peretöö osas ehk olulisimaks kriteeriumiks on suhtlemine. Suhtlemisega liitub kogukondliku kuuluvuse tunne, kogetakse midagi koos, peret, meeskonda (Tarssanen & Kylänen 2007b, 116). Koosolemine, -tegemine ja suhtlemine ongi perelaagri olulisimad tunnused ja ka selles osas täidab Argipäevade perelaagri mudel elamustoote kriteeriumid.

Perelaagri disaini idee on toota uutset sotsiaalset kogemust sotsiaalse ja uurimusliku toe abil kogukondlikus ja elamuslikus laagritegevuses. Perelaagris osalemine võib juhatada pere muutusele nii oma vaimuilmas kui ka argitegevustes.

Kokkuvõtvalt tõi uurimus esile pereteenuste rikkalikud võimalused. Peretöö ja perelaagrite ülesehitust ning sisu mõjutavad mitmed muutujad, kuna perede vajadused on erinevad. Multivormilisuse põhimõtte tähendab seda, et peretööle ei ole olemas ainsat õiget mudelit. Viie perelaagrist teostati igaüks osalejate vajadustest, soovidest, projekti eesmärkidest ja teostajate ressurssidest lähtudes (vrd. Pulkkinen & Launonen 2005).

Uurimuse tulemusena sündinud Argipäevade peretöömudeli taustaks on perede elusituatsioon. Sellest lähtudes näen laagripõhise elamusliku peretöö mudeli elementidena tegevuslikkust, kogukondlikkust ja elamuslikkust.

Joonis 3. Argipäevade laagripõhise elamusliku peretöö (AP LEP) mudel

Allikas: autori mudel

Laagripõhise elamusliku peretöö elementidena on uurimistulemuste põhjal sobiv vabatahtlik töö, mis baseerub tugeval motivatsioonil, majanduslikul arvestusel ja väljakutsevalmidusel. See teostub intensiivse elamusliku perelaagrina, kus keskseks on kõikide osapoolte asjatundlikkus, osalemine ja valmidus isiklikuks tööpanuseks. Lisaks osalejate ootuste täitumine, ajagraafikus püsimine ja meeskonna efektiivne tööjaotus. Laagripõhine elamuslik peretöö baseerub sotsiaaltöö teooriatel ja Argipäevade projektitöö raames teostatud uurimustel.

Eesti perelaagritest aastatel 1999–2001 saadud kogemusi määratlen Argipäevade heaoluteenuse baasil laagri- ja elamuspõhiseks peretööks, (lühendatult AP LEP) mida ma käsitlen kui kogukondliku peretöö vormi.

5. KOKKUVÕTTEKS

Etnograafilise perelaagriuurimuse peaesmärgiks oli peretöö uute vormide arendamine. Uurimus keskendus sotsiaalsele kogemusele. Väitekirjauurimuses analüüsisin viie Ida-Virumaal läbi viidud perelaagri teostust sotsiaalsete ressursside tootjana riskidega kokku puutunud lastega peredele ja disainisin teoreetilise mudeli perede heaolu toetamiseks. Teoreetiliselt ja empiirilisel tugevnesid ja süvenesid mõisted tegevuslikkus, kogukondlikkus ja elamuslikkus. Uurimus pakub värskeid vaatenurki sotsiaalset toetamist ja elamuste tootmisest käsitlevatele teoreetilistele aruteludele.

Väitekiri pakub sotsiaalteadlastele, arendajatele, praktikutele ja õppijatele:

1. **kogukonnasotsiaaltöö** (*soom. yhteisösosiaalityö, ingl. community social work*) **uue vormi: laagripõhine elamusperetöö heaoluteenusena** (*soom. leiripohjainen elämysperhetyö hyvinvointipalveluna, ingl. camp-based experiential family work as a welfare service*).
2. **argipäevade laagripõhise elamusliku peretöö (AP LEP) mudeli**. Mudel on üks võimalus kogukonnatöök riskide kogevate perede argielu parandamisel ja toetamisel, kus toimetuleku toetamine toimub perelaagris ning koostöös kõigi tegevuses osalejatega. Mudeli eelis on tema **kohandatavus, muudetavus ja avatus**. Selle baasil saab välja töötada ja disainida tooteid ja teenuseid peredele vastavalt nende muutuvatele vajadustele.
3. uurimuse tulemusel kujunenud mõiste **argielamus**, mis sotsiaalteaduses (sh. turundus) ja kasvatusteaduses oleks vaja kasutusele võtta. Sotsiaaltöös võib pidada kõige jõulisemaks sotsiaalse toe abil saadud eneseületamise kogemust. **Argielamused on argielu väikesed, kuid inimesele endale olulised asjad, mida nähakse uuel viisil ja mis suunavad muutustele.**

ABSTRACT

Leppiman Anu

Everyday Experiences:

Camp- and Experience-Based Arkipäivät (Weekdays) Family Service as a Producer of Social Experience

Rovaniemi: University of Lapland, 2010, 289 pp., Acta Universitatis Lapponiensis 182

Dissertation: University of Lapland

ISSN 0788-7604

ISBN 978-952-484-371-3

The subject of my ethnographic research, which contains elements of participatory action research, is social experience. The purpose of the study is to describe and analyse family camps as a novel environment for experiences and social support, and to examine elements through which the model of a family camp that offers social experience and social support could be developed.

In the field of child welfare and family services there is a need to examine various preventative intervention methods aimed at improving the level of life management of families with children. This study is linked to research in services and social work methods. In the field of social work research it is associated with welfare services and intervention studies, and it aims at product development.

The study relates to the discussions that social research has raised about societal and economic change. The approach is multidisciplinary and theory-driven. The research material was collected in Arkipäivät (Weekdays) family camps, and it represents families that are living under the risk of social exclusion. The material consists of my observations in the camps, journal entries, interviews with the families, discussions, camp documents, video recordings, a survey about life management, and surveys at the end of the camp.

The study analyses how well five Arkipäivät family camps organized in Estonia promoted social resources for at-risk families with children and developed a working model for supporting the families. The theoretical analysis reinforced and deepened the concepts of functionality, communality and experiences. The study provides new knowledge for discussions about social support and the production of experiences. It offers families a new form of community social work: camp-based experiential family work as a welfare service. The working model offers a possibility to develop the everyday activities of families that are clients of the child welfare system, improving and supporting their lives through community social work; assistance with life management is provided in family camps with the cooperation of all participants.

Keywords: family, child welfare, open care, welfare services, family work, social experience, social support, experience, service design, community social work

TIIVISTELMÄ

Leppiman Anu

Arjen elämyksiä

Leiri- ja elämispohjainen Arkipäivät-perhepalvelu sosiaalisen kokemuksen tuottajana

Rovaniemi: Lapin yliopisto 2010, 289 s., Acta Universitatis Lapponiensis 182

Väitöskirja: Lapin yliopisto

ISSN 0788-7604

ISBN 978-952-484-371-3

Osallistuvan toimintatutkimuksen elementtejä sisältävän etnografisen tutkimukseni kohteena on sosiaalinen kokemus. Tehtävänä on kuvata ja analysoida perheleirejä sosiaalisen kokemuksen uudenlaisena elämysten ja sosiaalisen tuen ympäristönä sekä niitä elementtejä, joiden kautta sosiaalista kokemusta ja sosiaalista tukea tarjoavaa elämyksellistä perheleirimallia voidaan kehittää.

Lastensuojelun ja perhepalvelujen kentällä on tarve tutkia erilaisia ennaltaehkäiseviä interventiomenetelmiä, joiden tavoitteena on nostaa lapsiperheiden elämänhallinnan tasoa. Tutkimus kiinnittyy palvelujen ohella sosiaalityön metodien tutkimukseen; tutkimus sijoittuu sosiaalityön tutkimuksen aihealueilla hyvinvointipalveluiden kenttään ja interventiotutkimukseen, ja sen tavoitteena on tuotekehitys.

Tutkimus on otteeltaan monitieteellinen ja asettuu yhteiskuntatutkimuksen esiin nostamiin keskusteluihin yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta muutoksesta. Tutkimuksessa on kyse teorialähtöisestä analyysitavasta. Tutkimusaineisto on koottu Arkipäivät-perheleireillä ja se edustaa syrjäytymisriskissä tai syrjäytymisuhan alla eläviä lapsiperheitä. Aineistoni koostuu leirillä tekemistäni havainnoista, päiväkirjamerkinnöistä, perheiden haastatteluista, keskusteluista, leiridokumenteista, videotaltioinneista sekä elämänhallintaa mittaavasta lomakekyselystä ja leirin päätteeksi tehdyistä lomakekyselyistä.

Tutkimuksessa analysoin viiden Virossa järjestetyn Arkipäivät-perheleirin toteutusta riskejä kohtaavien lapsiperheiden sosiaalisten resurssien tuottajana kehittämällä työmallia perheiden tukemiseksi. Teoreetisessa analyysiprosessissa vahvistuivat ja syventyivät käsitteet toiminnallisuus, yhteisöllisyys ja elämyksellisyys. Tutkimus tuo erilaista tietoa sosiaalista tukemista ja elämysten tuottamista koskeviin keskusteluihin. Tutkimukseni tarjoaa perheille uuden yhteisösosiaalityön muodon: leiripohjaisen elämisperhetyön hyvinvointipalveluna. Työmalli on yksi mahdollisuus kehittää lastensuojelun asiakasperheiden arkielämän toimintaa korjaavaksi ja tukevaksi yhteisöllisen työn muodoksi, jossa elämänhallinnan tukeminen tapahtuu perheleirillä yhteistyössä kaikkien toimintaan osallistujien kanssa.

Avainsanat: perhe, lastensuojelu, avohuolto, hyvinvointipalvelu, perhetyö, sosiaalinen kokemus, sosiaalinen tuki, elämys, palvelumuotoilu, yhteisösosiaalityö

ANALÜÜTILISES ÜLEVAATES VIIDATUD KIRJANDUS

- Alasuutari, Pertti 2001: Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Hanki ja Jää. Gaudeamus. Yliopistopaino. Helsinki.
- Antonucci, Toni C. 1985: Social Support: Theoretical advances, recent findings, and pressing issues. Teoksessa Sarason, Barbara & Sarason, Irwin (toim.): Social Support: Theory, Research and Applications. Martinus Nijhoff Publishers. Dordrecht, Netherlands, 21–38.
- Argyris, Chris & Schön, Donald 1974: Theory in Practice: Increasing Professional Effectiveness. Jossey Bass. San Francisco.
- Atkinson, Paul 1990: The Ethnographic Imagination: Textual Constructions of Reality. Routledge. London.
- Atkinson, Paul & Coffey, Amanda & Delamont, Sara & Lofland, John & Lofland, Lyn (toim.) 2001: Handbook of Ethnography. Sage Publications Ltd. London.
- Buunk, Bram P. 1996: Affiliation, Attraction and Close Relationships. Teoksessa Hewstone, Miles & Stroebe, Wolfgang & Stephenson, Geoffrey M. (toim.): Introduction to Social Psychology. Blackwell Publishers Ltd. Oxford, UK, 345–374.
- Cahill, Michael. 1994: The New Social Policy. Blackwell. Oxford.
- Caplan, Gerald 1974: Support Systems and Community Mental Health: Lectures on Concept Development. Behavioural Publications. New York.
- Cassel, John C. 1976: The Contribution of the Social Environment to Host Resistance. American Journal of Epidemiology 1976/104, 107–123.
- Cobb Sidney 1976: Social Support as a moderator of Life Stress. Psychosomatic Medicine 38, 300–314.
- Cohen, Sheldon & Syme, S. Leonard 1985: Social Support and Health. Academic Press. USA.
- Cohen, Sheldon & Wills, T. 1985: Stress, Social Support, and the Buffering hypothesis. Psychological Bulletin, Vol. 98, Nr. 2, 310–357.
- Cutrona, C. C., & Russell, D. W. 1987: The provision of Social Relationships and Adaptation to Stress. Teoksessa Jones, W. H. & Perlman, D. (toim.): Advances in Personal Relationships, Vol. 1. JAI Press. Greenwich. CT, 69–108.
- Dean, Alfred 1986: Social Support in Epidemiological Perspective. Teoses Lin, Nan & Dean, Alfred & Ensel, Walter (toim.): Social Support, Life Events and Depression. Academic Press Inc. Orlando.
- Denscombe, Martyn 2000: The good Research Guide for small – Scale Social Research projects. Open University Press. Maidenhead. PA.
- Derman, Niina 2006: Lastega perede elamistingimused ja majanduslik toimetulek. Teoses Hansson, Leeni (toim.): Pere-kond ja uued sotsiaalsed riskid. TLÜ Kirjastus. Tallinn, 50–64.
- Dick, Bob 1993: You want to do an Action Research Thesis? A Guide on how to conduct and report Action Research. <http://www.scu.edu.au/schools/sawd/arr/arth/arthesis.html>. [17.11.2001.]
- Dunkel-Schetter, Cristina & Bennett, Thomas L. 1990: Differentiating the Cognitive and Behavioral aspects of Social Support. Teoksessa Social Support: An interactional view. Sarason, Barbara R. & Sarason, Irwin G. & Pierce, Gregory R. (toim.): Wiley & Sons. New York, 267–296.
- Eesti Entsüklopeedia 2. 1987: Eesti Entsüklopeediakirjastus. Tallinn.
- Eesti Entsüklopeedia 8. 1995: Eesti Entsüklopeediakirjastus. Tallinn.
- Ellonen, Noora & Korkiamäki, Riikka 2006: Sosiaalinen pääoma lasten ja nuorten hyvinvoinnin resurssina. Teoses Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.): Lapset ja sosiaalityö: Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. WS Bookwell-Oy. Juva, 221–250.
- Forssén, Katja 1993: Suojaverkon lapsiperheet. Tutkimus kasvuolopuutteiden takia lastensuojeluasiakkaana olevien elämänhallinnan ongelmista ja perheiden kanssa tehdystä sosiaalityöstä. Sosiaalipolitiikan julkaisuja A 2. Turun yliopisto. Turku.
- French, Wendell L. & Bell, Cecil H. 1990: Organization Development. Behavioural Science Interventions for Organizational Development. Prentice Hall. New Jersey.
- Geertz, Clifford 1988: Works and Lives: the Anthropologist as Author. Polity Press. Cambridge.
- Gilligan, Robbie 1995a: Family Support and Child Welfare: Realising the promise of the Child Care Act 1991. Teoksessa Ferguson, H. & Kenny, P. (toim.): On Behalf of the Child: professional Perspectives on the Child Care Act 1991. A. and A. Farmar. Dublin.

- Gilligan, Robbie 2002: Family Support: Issues and Prospects. Teoksessa Canavan, John & Dolan, Pat & Pinkerton, John (toim.): Family Support: Direction from Diversity. Jessica Kingsley Publishers Ltd. London, 13–34.
- Gordon, Tuula & Hynninen, Pirkko & Lahelma, Elina & Metso, Tuija & Palmu, Tarja & Tolonen, Tarja 2007: Koulun arkea tutkimassa: Kokemuksia kollektiivisesta etnografiasta. Teoksessa Lappalainen Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.): Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Vastapaino. Tampere, 41–64.
- Gottlieb, Benjamin H. 1978: The Development and Application of a Classification Scheme of Informal Helping Behaviors. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 10, 105–115.
- Hammersley, Martyn 1990: From Ethnography to Theory: A Programme and a Paradigm in the Sociology of Education. *Classroom Ethnography: Empirical and Methodological Essays*. Milton Keynes. Open University Press, 101–113.
- Hammersley, Martyn 1991 & 1998: *Reading Ethnographic Research: A Critical Guide*. Addison Wesley Longman. London & New York.
- Hawker, Sara. & Cowley Chris. (toim.) 1996: *The Oxford Colour Dictionary & Thesaurus*. Oxford University Press Inc. New York.
- Hansson, Leeni & Heinla, Eda & Kelam, Aili & Raitviir, Tiiu, & Laidmäe, Virve-Ines & Allaste, Airi-Alina & Hammer, Kati 2005: Teema 0400015s98: Muutuvad väärtused ja elamisviisid 90-ndate aastate Eestis: perede majanduslikud ja sotsiaalsed ressursid. <http://www.iiss.ee/teemad/rasi02.htm> [15.9.2005.]
- Heidmets, Mati & Einberg, Riina & Kokk, Aavo & Meerits, Heldur & Viik, Linnar 1999: Infotehnoloogiline Eesti. Teoksessa Oja, Ahto & Raukas, Anto (toim.): Eesti 21. sajandil: Arengustrateegiad. Visioonid. Valikud. Teaduste Akadeemia Kirjastus. Tallinn. <http://www.agenda21.ee/> [12.10.2005.]
- Heikkinen, Hannu L.T. 2001: Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tuleminen taito: Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajankoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Heinla, Eda 2004: Sotsiaalsed probleemid. Teoksessa Hansson, Leeni (toim.): Valikud ja võimalused. Argielu Eestis aastatel 1993–2003. TPÜ Kirjastus. Tallinn, 163–173.
- Heinla, Eda & Derman, Niina 2004: Lastega pered. Teoksessa Hansson, Leeni (toim.): Valikud ja võimalused. Argielu Eestis aastatel 1993–2003. TPÜ Kirjastus. Tallinn, 47–62.
- Heino, Tarja & Berg, Kristiina & Hurtig, Johanna 2000: Perhetyön ilo ja hämmennys: lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Aiheita 14. Stakes. Helsinki.
- Helle, Laura & Trapp, Heli & Vauras, Marja & Olkinuora, Erkki 2003: Suunnistuskierron alkaa: Jotain perusasioita. Teoksessa Helle, Laura & Klemelä, Kirsi & Trapp, Helle & Olkinuora, Erkki (toim.): Osaamisen kehittäjäksi. Painosalama OY. Turku, 7–26.
- Hewstone, Miles & Stroebe, Wolfgang & Stephenson, Geoffrey M. (toim.)1996: *Introduction to Social Psychology*. Blackwell Publishers Ltd. Oxford, UK.
- Hobfoll, Steven E. 1988: *The Ecology of Stress*. Hemisphere Publishing Corporation, New York.
- Hokkanen, Liisa 2003: Vapaehtoinen ja vertainen auttaminen. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.): Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. PS-kustannus. Juva, 254–274.
- Hokkanen, Liisa 2009: Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus. Juva, 315–337.
- House, James S. 1981: *Work Stress and Social Support*. Addison-Wesley. Reading, MA.
- House, James S. & Kahn, Robert L. 1985: Measures and concepts of Social Support. Teoksessa Cohen, Sheldon & Syme, Leonard (toim.): *Social Support and Health*. Academic Press. Orlando, FL, 83–108.
- Hurtig, Johanna 1999: Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä. Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B Tutkimusraportteja ja selvityksiä 30. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Hurtig, Johanna 2003a: Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 60. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Jalava, Urpo & Palonen, Tuire & Keskinen, Soili & Kontkanen, Leila 1999: Osaaminen yrityksessä. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:74. Painosalama Oy. Turku.
- Jalava, Urpo & Virtanen, Petri 1998: Tietoa luova projekti. Tammer-Paino. Tampere.
- Jantsch, Erich 1975: *Design for Evolution. Self-Organization and Planing in the Life of Human Systems*. New York.

- Jäppinen, Maija & Hurtig, Johanna 2007: Kulttuurisen sensitiivisyyden jäljillä: Maahanmuuttajien ja ammatilaisten odoituksia tarkastelemassa. Teoksessa Jäppinen, Maija & Hurtig, Johanna & Törrönen, Maritta: Arjenpolkuja ja kohtaamisia: Venäläistäustaiset maahanmuuttajat ja palvelujärjestelmä Kaakkois-Suomessa. Empathos-Ehkäisevää työtä lasten ja perheiden kanssa Suomen ja Venäjän raja-alueella. Helsingin yliopisto, Koulutus ja kehittämiskeskus Palmenia. Kotka.
- Kahn, Robert L. & Antonucci, Toni C. 1980: Convoys over the Life Course: Attachment, Roles, and Social Support. Teoksessa Baltes, Paul B. & Brim, Orville G. (toim.): Life-Span Development and Behavior. Vol .3. Academic Press. New York, 253–283.
- Kaplan, B. H. & Cassel, J. C. & Gore, Susan 1977: Social Support and Health. *Medical care*, 15, (Supplement), 47–58.
- Kaunonen, Marja & Tarkka, Marja-Terttu & Paunonen, Marita, & Laippala, Pekka 1999: Grief and Social Support after the death of a spouse. *Journal of Advanced Nursing*, 1999, 30 (6), 1304–1311.
- Kinnunen, Petri 1998: Hyvinvoinnin ruletti. Tutkimus sosiaalisen tuen verkostojen jäsentymisestä 1990-luvun lopun Suomessa. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Korkiakangas, Mirja 2005: Perheen voimavaroja etsimässä: Tapaustutkimus asiakaslähtöisistä työorientaatioista lastensuojelun perhetyössä. Nuorten ystävät Raportteja 6/2005.
- Kotkavirta, Jussi 2002: Kokemuksen ehdot ja hahmot: Kritik der reinen Vernunft ja Phänomenologie des Geistes. Teoksessa Haaparanta, Leila & Oesch, Erna (toim.): Kokemus. Tampereen yliopistopaino Juvenes Print OY. Tampere, 15–36.
- Kulmala, Anu 2007: Elämyskolmio-malli muotoilun tukena elämysteollisuudessa. Pro gradu -työ. Lapin yliopisto / LEO. Rovaniemi.
- Kumpusalo, Esko 1991: Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 8. Valtion Painatuskeskus. Helsinki.
- Kuula, Arja 1999: Toimintatutkimus: Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Vastapaino. Tampere.
- Lahelma, Elina & Gordon, Tuula 2007: Taustoja, lähtökohtia ja avauksia kouluetnografiaan. Teoses Lappalainen Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.): Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Vastapaino. Tampere, 17–38.
- Lahikainen, A. R. & Pirttilä-Backman, Anna-Maija. 2000: Sosiaalipsykologian perusteet. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.
- Laidmäe, Virve-Ines 1999: Haridus, tervis ja elukvaliteet. *Haridus* 6/1999 <http://www.cs.ioc.ee/-haridus/Arhiiv/1999/haridus6/tervis.html> [24.9.2004.]
- Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli 2001: ”Ei tää niin syrjässä” Tutkimus elämisen mahdollisuuksista ja palveluista syrjäkylyssä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B 37. Tutkimusraportteja ja selvityksiä. Lapin yliopistopaino. Rovaniemi.
- Lappalainen, Sirpa 2007a: Mikä ihmeen etnografia? Teoses Lappalainen Sirpa & Hynninen, Pirkko & Kankkunen, Tarja & Lahelma, Elina & Tolonen, Tarja (toim.): Etnografia metodologiana: Lähtökohtana koulutuksen tutkimus. Vastapaino. Tampere, 9–14.
- Lastekaitse kontseptsioon. 2004: Eesti Sotsiaalministeerium. Tallinn. www.sm.ee/lastekaitse [11.10.2006.]
- Lauristin, Marju 2001: Mõtteid sotsiaalsest kapitalist. *Sotsiaaltöö* 2001/5 EV Sotsiaalministeerium. Tallinn, 6–11.
- Lauristin, Marju 2004b: Eesti ühiskonna kihistumine. Teoses Kalmus, Veronika & Lauristin, Marju & Pruulmann-Vengerfeldt, Pille (toim.): Eesti elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest. *Studia Societatis et Communicationis I*. Tartu Ülikooli kirjastus. Tartu, 251–285.
- Layder, Derek 1993: *New Strategies in Social Research. An Introduction and Guide*. Polity Press. Padstow.
- Leino, Mare 2002: Sotsiaalsed probleemid koolis ja õpetaja toimetulek. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid 1. TPÜ Kirjastus. Tallinn.
- Leppik, Lauri 1999a: Euroopa Liidu mõju Eesti sotsiaalpoliitikale. Teoses Oja, Ahto & Raukas, Anto (toim.): Eesti 21. sajandil: Arengustrateegiad. Visioonid. Valikud. Teaduste Akadeemia Kirjastus. Tallinn
- http://www.seit.ee/agenda21/EA21/2_7sotsareng.html [31.1.2007.]
- Leppiman, Anu 1999: Lastekaitse lisaeriala projekt ”Argipäevad”. *Sotsiaaltöö*, 5, 16–17. Tallinn.
- Leppiman, Anu 2001. Perede toetamisest projektitööga. Teoses Raivo Vetik (toim.) Eesti sotsiaalteaduste aastakonverents I, 24–25/11/2000. Ettekannete kogumik. Tallinn: TPÜ, 92–93.

- Leppiman, Anu 2002: Sotsiaalse sugupoole kujunemisest. Teoses Korp, Erki & Leppiman, Anu & Meres, Tiiu & Vaher, Anni: Laps: elu, probleemid ja lahendused. Tallinn, 5–44.
- Leppiman, Anu 2004a: Projekt "Argipäevad" toimetulekulaager riskiperede sotsiaalse toe ja õppimiskeskonnana. Teoses Lepik, Aira & Pandis, Meeli (toim.): Sotsiaal- ja kasvatusteaduste doktorantide II teaduskonverents 25.–26. Aprill 2003. Artiklite kogumik. Tallinna Pedagoogikaülikool. Tallinn, 253–266.
- Leppiman, Anu 2004b: Kogemuse kaudu sotsiaaltööd õppimas. Teoses Tulva, Taimi (toim.): Lapse kasvukeskkond ja sotsiaalsed oskused: Teadusartiklite kogumik. Tallinna Pedagoogikaülikool. Tallinn, 62–76.
- Leppiman, Anu 2004c: Tööturule kogemuse kaudu õppides. Teoses V Sotsiaalteaduste aastakonverents. Inimkapital ja sotsiaalne kapital globaliseerivas maailmas. Estonian Social Science ONLINE: www.psych.ut.ee/esta/online/ Tartu Ülikool. Tartu. [8.11.2005]
- Leppiman, Anu 2006: Oppimaan opettaminen – oppimisen iloa ja hämmennystä. Teoksessa Lehtonen, Heleena (toim.): Oppijan kasvun tukeminen. Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Hämeenlinna, 93–106.
- Leppiman, Anu 2007a: "I have something to say..." – Children's Right to be Heard and Democracy in Family Camps. Teoses Hytönen, Juhani (toim.): Education for Democracy as a Part of Education for Sustainable Development. 4th International Journal of Teacher Education and Training Conference: Post Conference-Book. University of Helsinki Research Report 287. Helsinki University Press/Yliopistopaino. Helsinki, 351–365.
- Leppiman, Anu 2007b: Arkipäivät perheleiri – Perheille tarjottu palvelu. Esitelmä. IX Valtakunnalliset sosiaalityön tutkimuksen päivät 2007 "Sosiaalityön tulevaisuuden suunta" 15.–16.2.2007 Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Leppiman, Anu 2010: Eettiset kysymykset tutkimusprosessissa: Eettisyys monikulttuurisen perheleirityön tutkimuksessa. Etiikka sosiaalityön tutkimuksessa.: SOSNET Sosiaalityön jatko-opiskelijoiden metodologinen kesäkoulu, Lapin yliopisto, 19.–21.5.2010. Lapin Yliopisto. Rovaniemi.
- Leppiman, Anu & Leppiman, Taavi 2007: Laste õigused – laste kogemustena perelaagrist. Teoksessa Pulver, Aleksander (toim.): Interdistsiplinaarsus sotsiaalteadustes I. Eesti Sotsiaalteaduste VI aastakonverents 4.–5. november 2005 Tallinna Ülikoolis. Artiklite kogumik. TLU Kirjastus. Tallinn, 127–141.
- Leppiman, Anu & Puustinen-Niemelä, Sirkka 2005: Monikulttuurisen Arkipäivät-perhetyöprojektin hallintaa oppimassa muuttuvassa Virossa. Teoses Tulva, Taimi (toim.): Lapsen kasvuympäristö ja sosiaaliset taidot. OKKA-säätiön julkaisu. Saarijärven Ogffset Oy. Helsinki, 101–113.
- Leppiman, Anu & Puustinen-Niemelä, Sirkka 2006a: Moniammatillisen perhetyön oppiminen ja opettaminen. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja B 4/2006. Kopijyvä. Kuopio.
- Leppiman, Anu & Puustinen-Niemelä, Sirkka 2006b: Joy of learning in project work: Sustaining the learner and the teacher. Teoses Pipere, Anita (toim.): Education and Sustainable Development: First Steps Toward Changes Volume 1, Baltic and Black Sea Circle Consortium Institute of Sustainable Education Daugavpils University. Saule.Daugavpils, 101–118
- Leppiman, Anu & Ratnik, Marika 2004: Abimaterjal projekt "Argipäevad" meeskondadele. Argipäevade juhendmaterjal. Eesti Lastekaitse Liit. Tallinn. www.lastekaitseliit.ee/materjalid/argipäevad_abimaterjal.doc [27.8.2004.]
- Mager, Birgit 2004: Service Design: A Review. Köln International School of Design. Service Design Network. Köln.
- Malvet, Merle & Mikkola, Matti 1998: Sotsiaalhoolekanne. Phare SSCC 9503.001. Legisactio OY. Karelactio. Helsinki.
- Matud, Maria P. & Ibañez, Ignacio & Bethencourt, Juan M. & Marrero, Rosario & Carballeira, Monica 2003: Structural Gender Differences in Perceived Social Support. Personality and Individual Differences 35 (2003), 1919–1929.
- Medar, Marju 2004: Muutused ühiskonnas, hoolekandes ja sotsiaaltöö hariduses Eesti kogemuse põhjal. Teoses V Sotsiaalteaduste aastakonverents. Inimkapital ja sotsiaalne kapital globaliseerivas maailmas. Estonian Social Science ONLINE: www.sotsioloogia.ee/esso3/6/marju_medar.hym Tartu Ülikool. Tartu. [8.11.2005.]
- Morgan, D. L. 1990: Combining the Strengths of Social Support, and Personal Relationships. Teoksessa Duck, Steve & Cohen, Roxane (toim.): Personal Relationships and Social Support. Sage. London, 190–215.
- Mäkinen, Outi & Tolonen, Ritva 2006: Perhetyö – mitä se on? Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Niemelä, Pauli 1983: Ammatillistumisesta ja paradigmasta – kehittelystä sosiaalityössä. Teoses Sosiaalityön vuosikirja 83. Paino Polar Oy. Helsinki, 8–26.
- Niemelä, Pauli 2009: Ihmisen toiminnallisuus ja hyvinvointi sosiaalityön teoreettisen ymmärryksen perustana. Teoses Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.): Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus. Juva, 209–236.
- Niskala, Asta 2008: Salatusta suhteesta kahden kimppaan-Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Acta Universitatis Lapponensis 150. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

- Palmaru, Raivo 2005: Munakivitee lõpus. Keele ja kommunikatsiooni mõjust ühiskonna terviklikkusele. – Keel ja Kirjandus 2005, nr 1, 35–52. (<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=526c9dd4-76d2-11d9-aa90-0080ad3a5a91> [31.8.2006.]
- Pau, Kristel 2005: Etnograafiline meetod uurimustes. Teoses Eesti Sotsiaalteaduste V aastakonverentsi ettekannete täistekstid. Tartu Ülikool. V Sotsiaalteaduste aastakonverents, 12.–13. november 2004. <http://www.ut.ee/51323>; [1.12.2007.]
- Pelkonen, Marjaana 1994: Lapsiperheiden voimavarat ja niiden vahvistaminen hoitotyön keinoin. Kuopio yliopisto. Kuopio.
- Perttula, Juha 2005: Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoses Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.): Kokemuksen tutkimus: Merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Dialogia. Guttenberg AS. Tartu, 115–162.
- Perttula, Juha 2007: Elämysten merkitys ihmiselämässä. Teoses Karppinen, Seppo & Latomaa, Timo (toim.): Seikkaillen elämyksiä. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 53–74.
- Pine, Joseph B. II & Gilmore, James H. 1998: Welcome to the experience economy. Harvard Business Review 76 (4), 97–105.
- Pine, Joseph B. II & Gilmore, James H. 1999: The Experience Economy. Work Is Theatre & Every Business a Stage. Harvard Business School Press. Boston.
- Pine, Joseph B. II & Gilmore, James H. 2007: Authenticity: What Consumers Really Want. Harvard Business School Press. Boston.
- Pohjola, Anneli 1993: Asiakas sosiaalityön määrittäjänä. Teoses Granfeldt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli: Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan Keskusliito. Helsinki.
- Pohjola, Anneli 1994: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämäntilanne toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Pohjola, Anneli 1996: Laps lastekaitse kliendina. Teoksessa Suislepp, Krista (toim.): Lastekaitse muutuvast ühiskonnas. TPÜ. Tallinn, 19–29.
- Pohjola, Anneli 1998: Projektitoiminta oppimisena. Teoksessa Pohjola, Anneli & Hokkanen, Liisa (toim.): Projektit paikallisena jatkuvuutena. Hyvinvointipalveluprojekti osaraportti 7. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 113–129.
- Pohjola, Anneli 2003: Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoses Pohjola, Anneli (toim.): Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. C. Työpapereita 47. Lapin yliopisto. Rovaniemi, 53–68.
- Pohjola, Anneli 2007: Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoses Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi. Helsinki, 11–31.
- Pruulmann-Vengerfeldt, Pille 2004: Kultuuriline, sotsiaalne ja majanduslik kapital: Eesti inimeste ressursid erinevates eluvaldkondades. Teoses Kalmus, Veronika & Lauristin, Marju & Pruulmann-Vengerfeldt, Pille (toim.): Eesti elavik 21. sajandi algul: ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest. Studia Societatis et Communicationis I. Tartu Ülikooli kirjastus. Tartu, 217–230.
- Pulkkinen, Lea & Launonen, Leevi 2005: Eheytetty koulupäivä: Lapsilähtöinen näkökulma koulupäivän uudistamiseen. Edita Prima Oy. Helsinki.
- Rantala, Taina 2005: Oppimisen iloa etsimässä: kokemuksen etnografiaa alkuopetuksessa. Acta Universitatis Lapponiensis 88. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Rautiainen, Virpi & Keskinen, Soili 1999: Sosiaalinen tuki päiväkotihenkilöstön voimavarana. Teoses Keskinen, Soili & Virtanen, Nana (toim.): Päiväkoti työyhteisönä. Helsingin yliopiston Lahden Tutkimus- ja Koulutuskeskus. Tammer-Paino Oy. Tampere.
- Ronkainen, Suvi 1999: Ajan ja paikan merkitsemät: subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Gaudeamus. Helsinki.
- Rüütel, Eha & Elenurm, Taimi & Pehk, Alice & Tomberg, Marika & Visnapuu, Piret 2001: Loomismäng: Muusika-, sõna-, liikumis-, kunsti- ja värviharjutusi rühmatööks. TPÜ. Tallinn.
- Skeggs, Beverley 1999: Seeing differently. Ethnography and Explanatory Power. Australian Educational Researcher 26:1, 33–53.
- Stoller, Paul 1996: Social Experience and Anthropological Knowledge. The Journal of the Royal Anthropological Institute, Vol. 2, No. 4, 758–759. <http://www.jstor.org/> [21.7.2006.]

- Tarssanen, Sanna & Kylänen, Mika 2007a: A Theoretical Model for Producing Experiences – A Touristic Perspective. Teoksessa Kylänen, Mika (toim.): *Articles on Experiences 2*. Kolmas pianos. Lapland Centre of Expertise for the Experience Industry. University of Lapland Press. Rovaniemi, 134–154.
- Tarssanen, Sanna & Kylänen, Mika 2007b: Entä jos elämyksiä tuotetaan? Elämyskolmio-malli elämyksellisyyden tunnistamisessa, arvioinnissa ja vahvistamisessa. Teoses Karppinen, Seppo J. A & Latomaa, Timo (toim.): *Seikkaillen elämyksiä*. Lapland University Press. Rovaniemi, 99–126.
- Tarssanen, Sanna & Kylänen, Mika 2009: *Elämys – mikä se on?* Teoses Tarssanen, Sanna (toim.): *Elämystuottajan käsikirja / Lappi*. Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus. Kuudes painos. Oy Sevenprint Ltd. Rovaniemi.
- Tarssanen, Sanna 2008: *Experience Expert. Expert in Experience Production Course*. 31.3.–4.4.2008. Course materials. LEO. Rovaniemi.
- Thoits, Peggy A. 1982: Conceptual, Methodological and Theoretical problems in studying Social Support as Buffering against Life Stress. *Journal of Health and Social Behaviour*, 23, 145–149.
- Tulva, Taimi 1996: Sotsio-ökokulttuuriline teooria lastekaitse lähtekohale. Teoses Suislepp, Krista (toim.): *Lastekaitse muutuvas ühiskonnas*. Teadusartiklite kogumik. TPÜ Kirjastus. Tallinn, 5–18.
- Tulva, Taimi 2005: Lapsi ja perhe Viron yhteiskunnassa: ongelmat kotona ja koulussa. Teoses Tulva, Taimi (toim.): *Lapsen kasvuympäristö ja sosiaaliset taidot*. OKKA-säätiön julkaisuja. Saarijärven Ogffset Oy. Helsinki, 57–65.
- Tulva, Taimi & Tikerpuu-Kattel, Anneli & Viiralt, Indira & Väljataga, Signe 2002: *Laps Eesti ühiskonnas: probleemid kodus ja koolis*. Tallinna Pedagoogikalikool. AS Spin Press. Tallinn.
- Törrönen, Maritta 1999: *Lasten arki laitoksessa. Elämistila lastenkodeissa ja sairaalassa*. Helsinki University Press. Helsinki.
- Urponen, Kyösti 2001: Itä-Lapin kehitys ja sosiaalipalvelujen tulevaisuus. Teoses Niemelä, Pauli & Naukkarinen, Arvo & Urponen, Kyösti & Palmio, Sirkka-Liisa (toim.): *Uusi tutkimukseen perustuva suunnittelukäytäntö Pohjoisen Periferian harvaan asutuilla alueilla-NRBK-projekti*. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 29. Kuopio, 361–368.
- Uusimäki, Mervi 2005: *Perhetyötäkö kaikki? Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 20*. Oulun kaupungin painatuskeskus. Oulu.
- Vahtera, Jussi & Pentti, Jaana 1995: *Voimavarat, terveys ja työelämän murros. Työ ja ihminen*. Tutkimusraportti 7. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Veijola, Arja 2004: *Matkalla moniammatilliseen perhetyön: lasten kuntoutuksen kehittäminen toimintatutkimuksen avulla*. Oulun yliopisto. Oulu.
- Virtanen, Matti 1999: Sukupolven tasot, fraktiot ja elämäankaari. Teoses *Sosiologia: Westermarck-seuran julkaisu 36 (1999) 2*. Westermarck-seura. Tampere, 81–94.
- Väyrynen, Kai 2010: *Elämyksestä elämisyhteiskuntaan-käsittehistoria ja kritiikin lähtökohtia*. Teoses Latomaa, Timo & Karppinen, Seppo J.A. (toim.): *Seikkaillen elämyksiä II*. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi, 20–35.
- Walls, Georg 1981: *Sosiaalityö ja tieteenteoria*. Teoses *Sosiaalityön vuosikirja*. Helsinki, 48–56.
- Wills, T. A. 1991: *Social Support and Interpersonal Relations*. Teoses Clark, M. S. (toim.): *Pro-social Behaviour*. Sage. Beverly Hills, CA, 265–289.

TALLINN UNIVERSITY
DISSERTATIONS ON SOCIAL SCIENCES. Abstracts

TALLINNA ÜLIKOOOL
SOTSIAALTEADUSTE DISSERTATSIOONID. Analüütilised ülevaated

1. HELI TOOMAN. *Teenindusühiskond, teeninduskultuur ja klienditeenindusõppe kontseptuaalsed lähtekohad*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2003. 35 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 7. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-289-6.
2. KATRIN NIGLAS. *The Combined Use of Qualitative and Quantitative Methods in Educational Research*. Abstract. Tallinn: Tallinn Pedagogical University Press, 2004. 39 p. Tallinn Pedagogical University. Dissertations on Social Sciences, 8. ISSN 11736-0730. ISBN 9985-58-299-3.
3. INNA JÄRVA. *Põlvkondlikud muutused Eestimaa vene perekondade kasvatuses: sotsiokultuuriline käsitlus*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2004. 36 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 9. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-312-4.
4. MONIKA PULLERITS. *Muusikaline draama algõpetuses – kontseptsioon ja rakendusvõimalusi lähtuvalt C. Orffi süsteemist*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2004. 37 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 10. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-310-8.
5. MARJU MEDAR. *Ida-Virumaa ja Pärnumaa elanike toimetulek: sotsiaalteenuste vajadus, kasutamine ja korraldus*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2004. 34 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 11. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-321-3.
6. KRISTA LOOGMA. *The Meaning of Learning at Work in Adaptation to Work Changes*. Abstract. Tallinn: Tallinn Pedagogical University Press, 2004. 39 p. Tallinn Pedagogical University. Dissertations on Social Sciences, 12. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-327-2.
7. МАЙЯ МУЛДМА. *Феномен музыки в формировании диалога культур (сопоставительный анализ мнений учителей музыки школ с эстонским и русским языком обучения)*. Аналитический обзор. Tallinn: Издательство ТПУ, 2004. 42 с. Таллиннский Педагогический Университет. Диссертации по социальным наукам, 13. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-331-0.
8. EHA RÜÜTEL. *Sociocultural Context of Body Dissatisfaction and Possibilities of Vibroacoustic Therapy in Diminishing Body Dissatisfaction*. Abstract. Tallinn: Tallinn Pedagogical University Press, 2004. 34 p. Tallinn Pedagogical University. Dissertations on Social Sciences, 14. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-353-1.
9. ENDEL PÕDER. *Role of Attention in Visual Information Processing*. Abstract. Tallinn: Tallinn Pedagogical University Press, 2004. 16 p. Tallinn Pedagogical University. Dissertations on Social Sciences, 15. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-357-4.
10. MARE MÜÜRSEPP. *Lapse tähendus eesti kultuuris 20. sajandil: kasvatusedus ja lastekirjandus*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 2005. 29 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 16. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-366-3.
11. АЛЕКСАНДР ВЕЙНГОЛЬД. *Прагматика шахматной игры: основные особенности соотношения формально-логических эвристик аргументационного дискурса в шахматах*. Аналитический обзор. Tallinn: Издательство ТУ, 2005. 14 с. Таллиннский Университет. Диссертации по социальным наукам, 17. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-373-6.
12. OVE SANDER. *Jutus kui argumentatiivne diskursus: informaal-loogiline aspekt*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2005. 20 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 18. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-378-7.
13. AILE MÖLDRE. *Publishing and Book Distribution in Estonia in 1940–2000*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2005. 35 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-402-3.
14. LINNAR PRIIMÄGI. *Klassitsism: inimkeha retoorika klassitsistliku kujutavkunsti kaanonites*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2005. 53 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-399-X.
15. ANNE UUSEN. *Writing Skills of 1st and 2nd Stage Students*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 22 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 19. ISSN 1736-3675. ISBN 9985-58-424-4.

16. LEIF KALEV. *Multiple and European Union Citizenship as Challenges to Estonian Citizenship Policies*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 41 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 20. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-437-8.
17. LAURI LEPPIK. *Eesti pensionisüsteemi transformatsioon: poliitika valikud ja tulemid*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2006. 17 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 21. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-441-5.
18. VERONIKA NAGEL. *Die Bildungspolitik und das Allgemeinbildungswesen in Estland in den Jahren 1940–1991*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Verlag der Universität Tallinn, 2006. 16 S. Universität Tallinn. Dissertationen in den Sozialwissenschaften, 22. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-449-1.
19. LIIVIA ANION. *Reciprocal Effects of Burnout Symptoms and Police Culture Elements*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 27 lk. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 23. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-454-5.
20. INGA MUTSO. *Possibilities of Further Studies for Students of Special Education Schools in Vocational Schools in Estonia*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 22 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 24. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-452-1.
21. EVE EISENSCHMIDT. *Implementation of Induction Year for Novice Teachers in Estonia*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 21 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 25. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-463-7.
22. TUULI ODER. *The Model of Contemporary Professional Foreign Language Teacher*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 16 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 26. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-466-8.
23. KRISTINA NUGIN. *Intellectual Development of 3 to 6 Years Old Children in Different Rearing Environments According to WPPSI-T Test*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 17 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 27. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-474-3.
24. TIINA SELKE. *Music Education in Estonian Comprehensive School: Trends in the 2nd Half of the 20th Century and at the Beginning of the 21st Century*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 26 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 28. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-487-3.
25. SIGNE DOBELNIECE. *Kodutus Lätis: põhjused ja lahendused*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2007. 19 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 29. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-491-0.
26. BORISS BAZANOV. *Integrative Approach of the Technical and Tactical Aspects in Basketball Coaching*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 17 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 30. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-497-2.
27. MARGE UNT. *Transition from School-to-Work in Enlarged Europe*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 24 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 31. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-505-4.
28. MARI KARM. *Professional Development Opportunities of Estonian Adult Educators*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 28 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 32. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-512-2.
29. KATRIN POOM-VALICKIS. *Algajate õpetajate professionaalne areng kutseaalal*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2007. 15 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 33. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-536-8.
30. TARMO SALUMAA. *Representation of Organisational Culture in the Process of Change by Estonian Teachers*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 21 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 34. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-534-4.
31. AGU UDELEPP. *Propaganda Instruments in Political Television Advertisements and Modern Television Commercials*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 26 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 35. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-503-0.
32. PILVI KULA. *Peculiarities of Left-handed Children's Success at School*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 18 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 36. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-579-5.
33. TIJU TAMMEMÄE. *The Development of Speech of Estonian Children Aged 2 and 3 Years (based on Reynell and HYKS test) and its Relations with the Factors of the Home Environment*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 23 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-612-9.

34. KARIN LUKK. *Structural, Functional and Social Aspects of Home-School Cooperation*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 46 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-614-3.
35. KATRIN KULLASEPP. *Dialogical becoming. Professional identity construction of Psychology Students*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 34 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-597-9.
36. HELLE NOORVÄLI. *Praktika arendamine kutsehariduses*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2009. 40 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 38. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-665-5.
37. TANEL KERIKMÄE. *Estonia in the European Legal System: Protection of the Rule of Law through Constitutional Dialogue*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2009. 58 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-675-4.
38. BIRGIT VILGATS. *The Impact of External Quality Assessment on Universities: Estonian Experience*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2009. 33 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-677-8
39. LIIS OJAMÄE. *Valikute kujunemine eluasemeturul: Eluaseme väärtuse sotsiaalne konstrueerimine. Eeslinna uuselamupiirkonna näitel*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikool, 2009. 24 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-681-5.
40. KATRIN AAVA. *Eesti haridusdiskursuse analüüs*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikool, 2010. 26 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9949-463-20-6.